

Pavlov poziv u Dj 9 i univerzalnost njegova poslanja

Bošnjak, Anita

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:120:465780>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-02-29**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)

**SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU**

**PAVLOV POZIV U DJ 9 I UNIVERZALNOST NJEGOVA
POSLANJA**

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Ivica Čatić

Student: Anita Bošnjak

Đakovo, 2017.

Sadržaj	
Sažetak	3
Summary.....	4
UVOD.....	5
1. KRONOLOŠKI PRESJEK PAVLOVA ŽIVOTA	7
2. UNIVERZALIZAM U ISTAKNUTIM TRENUCIMA PAVLOVA DJELOVANJA.....	9
2.1. Događaj pred Damaskom.....	9
2.1.1. Egzegetska analiza 9,1-31	9
2.1.2. Značenje događaja pred Damaskom i njegovi učinci.....	18
2.1.2.1. Pavlov poziv/obraćenje.....	19
2.1.2.2. Poziv kojim započinje preokret u Pavlovu životu	21
2.1.2.3. Događaj kod Damaska - izvorište Pavlova apostolstva	23
2.1.2.4. Karakterne odlike Apostolova lika	25
2.1.2.5. Univerzalnost Pavlova poslanja.....	28
2.1.2.6. Pavlov univerzalizam u znaku križa	29
2.1.2.7. Poslanica Galaćanima: usporedan prikaz Pavlova poziva, univerzalnosti i križa	30
2.2. Crkva u Antiohiji: počeci univerzalnog evangeliziranja (Dj 11,19-30).....	32
2.3. I. misijsko putovanje	35
2.3.1. Itinerarij Pavlovog I. misijskog putovanja (46 – 49.g).....	35
2.3.2. Pavao i Barnaba misionari antiohijske crkve (Dj 13,1-52)	36
2.3.3. Bilanca prvoga misijskog putovanja	42
2.4. Apostolski sabor – potvrda Pavlova misijskog djelovanja (Dj 15,1-41)	43
2.5. Itinerarij Pavlovog II. misijskog putovanja (49 – 52.g)	51
2.6. Itinerarij Pavlovog III. misijskog putovanja (53 – 58.g).....	52
3. BIBLIJSKO-TEOLOŠKI OSVRT NA PAVLOV UNIVERZALIZAM	53

3.1. Povijesno-spasenjsko očitovanje Pavlova univerzalizma	53
3.2. Posljedice za život Crkve	58
3.3. Filozofski aspekt Pavlova pojma univerzalnosti.....	60
ZAKLJUČAK	61
Bibliografija.....	63

Sažetak

Djela apostolska i Poslanice svetoga Pavla se podudaraju i slažu u temeljnoj točki: Uskrsli se obratio Pavlu, pozvao ga na apostolat, učinio ga je pravim apostolom, svjedokom uskrsnuća s posebnom zadaćom da naviješta evanđelje poganima grčko-rimskome svijetu i time njegovo poslanje obilježio univerzalističkom notom. Pavao je istodobno naučio da, unatoč neposrednosti svoga odnosa s Uskrslim, mora ući u zajedništvo Crkve, da se mora dati pokrstiti, te da mora živjeti u skladu s drugim apostolima. Događaj kod Damaska iz temelja je promijenio Pavlov život. Zahvaljujući Božjem pozivu, Pavao ulazi u apostolat i služenje. On ne doživljava sebe kao apostola u nekom općenitom smislu, nego „apostolom pogana“ i time se ponosi. Pavao je propovjednik za „sve narode“. Prema egzegetskom prikazu do izražaja će doći Pavlova neshvaćenost, pa čak i od onih od kojih je očekivao podršku. Pavao je prešao preko toga s namjerom da svim narodima ponese Evanđelje. Svaki poziv nešto dodaje i izabranju i poslanju, a to je osoban zov upućen najdubljoj savjesti pojedinca i dubini srca kojim postaje novi čovjek. Bilo mu je važno što Pracrkva misli o njegovom djelovanju koje utječe na njezin život. On zna da ga je Krist učinio svojim oruđem kako bi donio poganima spasenje, priveo ih vjeri i svjestan je da svoje evanđelje nije primio po čovjeku nego mu se Isus Krist otkrio (usp. Gal 1,11-12). Onmu je direktno navijestio, te zna da je bio odabran od majčine utrobe (usp. Gal 1,15-16). Onome koji ga pozva svidje se to objaviti u jednom povijesnom trenutku i to sa svrhom da svim poganima navijesti spasenje (usp. Rim 15,18).

Ključne riječi: poziv/obraćenje, apostolat, pogani, univerzalizam

Summary

Paul's call in Acts 9 and the universality of his mission

Apostols' Acts and Letters by St. Paul concur in the basic point: the Resurrected addressed to Paul, he called him into apostolate, made him a real apostol, a witness to the resurrection with a special task to proclaim the Gospel to pagans in Greek-Roman world and by that he marked his mission with universality. Paul had, at the same time, learnt that, despite his direct relationship with the Resurrected, he had to enter the community of the Church, that he had to be baptised and that he had to live in harmony with other apostols. The event at Damask changed Paul's life from the foundations. Thanks to God's call, Paul enters the apostolate and the serving. He doesn't see himself as the apostol of general meaning, but as 'the apostol of pagans' and is proud of that. Paul is an evangelist for 'all people'. According to the interpretation of the Biblictexts, Paul's miscomprehension was expressed, even by those which he had expected the support from. Paul dismissed that with the intention to communicate the Gospel to all people. Each call adds something to the election and the mission, and this is a personal call initiated to the deepest conscience of the individual and to the depth of the heart by which the individual becomes a new man. The opinion of the First Church about his activity which affected its life was very important to him. He knows that Christ made him his tool to bring the salvation to pagans, to bring them to faith and is aware that he didn't receive the Gospel by a man, but Jesus Christ himself revealed it to him (Gal 1, 11-12). It was proclaimed to him directly and he knows that he had been chosen from his mother's womb (Gal 1, 15-16). The one who called him was pleased to announce that in a certain historical point with the purpose to proclaim salvation to all pagans (Rom 15, 18).

Keywords: call/conversion, apostolate, pagans, universality

UVOD

Izbor teme univerzalizma Pavlova djelovanja, i to baš u Djelima apostolskim, svoje korijene imau Pavlovom nauku o vratima vjere u kojem kaže da su vrata vjere zahtjevan put kojega Isus Krist nudi svakome tko se krsti i tko je spreman živjeti po Duhu (usp. Dj 14,27). Ovu temu odabrala sam zbog značenja velike preobrazbe u Pavlovom životu te snage Božjeg poziva. Ta duboka preobrazba plod je jedinstva s Bogom. Njegov život se promijenio i doživio zaokret. Velik je Pavlov doprinos razvoju Crkve, stoga sam htjela tu temu pratiti od početka, kako je iznose Djela apostolska u događaju koji je iz temelja izmijenio njegov život i učinio ga gorljivim misionarom te time omogućio da Crkva izađe u svijet, a taj događaj je Pavlov susret s Kristom kod Damaska.

U uvodnom dijelu diplomskog rada, točnije, u kronološkom presjeku, govorit ćemo o Pavlovom životu. Detaljnije ćemo kroz radpojasniti na koji način se zbilo obraćenje i Pavlov poziv. Približit ćemo detaljnije susret Pavla i Gospodina pred vratima Damaska, Pavlovo krštenje i apostolat.

Kako bismo bolje shvatili i od samog početka pratili Pavlov zaokret u životu u kojem je od progonitelja kršćana postao Apostol, a potomzapočeo sa univerzalnošću svoga poslanja, krenut ćemo s pozivom pred Damaskom.Uočivši bitne odrednice njegova poslanja, kako ih je po Ananiji Uskrsli izrekao, pratit ćemo Pavlovo djelovanje u njegovim bitnim segmentima te, u završnici radnje, dati teološki osvrt na njegov univerzalizam koji ga je odlikovao.

Što Pavao kaže sam o sebi? Kako se predstavlja i kako se opisuje? Što je s Pavlom bilo pred samim Damaskom? Pavao prije nego je doživio poziv od Gospodina neko vrijeme je provodio u Tarzu zajedno sa svojim ocem radeći svoj svakidašnji posao. On je imao svojih tridesetak godina kada napušta Tarz i odlazi u Jeruzalem gdje odlazi u redove onih koji spašavaju Zakon i Hram, za što se zalagao. Sljedeće Pavlovo putovanje bilo je ono u Damask. Putovanje je bilo dugo od Jeruzalema i prešavši taj zahtjevan put dolaze predčvrsto utvrđeni grad Damask. Pred ulaskom u grad Pavlu se dogodilo nešto što je promijenilo čitav njegov život i to ga je usmjerilo za dalje.Od početka u kršćanskim redovima i zajednicama Pavao je bio neshvaćen i osporavan, a od Židova je bio i

progonjen. Bio je žrtva žestoke kritike. Događaj pred Damaskom i viđenje Uskrsloga uvod je u njegov apostolski rad.

Pavao nikada nije zaboravljao u čiju je službu onako neočekivano i nezasluženo pozvan i tko djeluje po njemu. Do zaokreta u njegovom životu nije došlo ljudskim djelovanjem ili iz nekih ljudskih razloga, nego djelovanjem Boga. Pojam univerzalnosti nalazi se u njegovom pozivu, kao i u pozivima mnogih koji djeluju po Božjem naumu. Jednakost pred Isusom Kristom čini nas jednakim i pred Bogom, prema tome ćemo detaljnije obratiti pažnju na pojam univerzalnosti u Dj i u Gal. Ova tematika nema širok pristup u literaturi, ali kroz izvore koje imamo pojam univerzalnosti i poziva prikazat ćemo nositeljima teme ovog rada. Prvi dio donosi opis Pavlova života koji obuhvaća kronološki slijed njegova života, putovanja, teologiju i djelovanje.

Drugi dio donosi egzegezudogađaja pred Damaskom prema Djelima apostolskim te trijuslijedećih tekstova: Dj 11,19-30, Dj 13,1-52 te Dj 15,1-41, akoji su reprezentativan uzorak Pavlova djelovanja proizišla iz poziva u Dj 9.

Treći dio donosi pojam univerzalizma prema Galaćanima u recima 3,28, a taj je tekst središte Pavlova poziva i pristupa prema ljudima.

1. KRONOLOŠKI PRESJEK PAVLOVA ŽIVOTA

Pavao se rodio u gradu Tarzu između 5. i 10. godine. To je grad kojim protječe rijeka Cidan. Bio je dijete strogih roditelja Židova iz plemena Benjaminova. Poput mnogih Židova doselili su u Tarz iz Palestine te postali građani Tarza. Govorili su aramejskim jezikom. Dobio je ime po prvom izraelskom kralju Saulu, najslavnijoj osobi svega plemena. Pavlovi su roditelji doselili u Tarz iz Palestine te su stekli građansko pravo Tarza. Govorili su aramejskim jezikom. U Tarzu je Pavao stekao prvu izobrazbu jer Židovi su uz sinagogu imali školu gdje su učili osnovna znanja. On nije pohađao poganske grčke škole jer nijedan pravovjeran Židov nije davao svoju djecu u poganske škole, ali je svakako Pavao poznao ponešto grčke kulture. Njegovi nam govori pokazuju da je znao grčke običaje. Među Židovima je bilo više struja i stranačkih opredjeljenja pa je Pavao bio pristaša farizejske stranke kao njegov otac i većina školovanih Židova. Njima je Pavao bio okružen i pristajao je uz njihove naredbe protiv Božjih nakana. U Dj 22,3 Luka opisuje Pavlovo mjesto rođenja, odgoj i obrazovanje. Postao je šatorar¹ i kao mladić živio u vrijeme kamenovanja Stjepana (usp. Dj 7,58).² Budući da je bio učen, znao je i neki ručni posao. Bio je marljiv, htio je učiti i sam je rekao da je radom vlastitih ruku zarađivao kruh. Naučio je izrađivati kostrijet od kozje dlake i šatore od istoga jer je i u samom Tarzu bilo središte proizvodnje kostrijeti. Židovi izvan Palestine barem su jednom godišnje išli u Jeruzalem i tamo ostajali duže vremena. U jednoj te istoj sinagogi sastajali su se Židovi iz više gradova, a kad bi se vratili svojim kućama pronosili su razne novosti iz grada, a tako i naloge vrhovnoga vijeća. Tako je vjerojatno došla u Tarz i vijest o Isusovom djelovanju te vijest o njegovoj smrti.³ Između 20. i 25. godine života postao je Gamalielov učenik u Jeruzalemu, a u svojoj 34. ili 36. godini Pavao se obratio i dobio poziv. Susret Pavla i Uskrsloga dogodio se nekoliko godina poslije uskrsnuća.⁴ Između 37. i 39. godine pohodio je Jeruzalem, a do 43. godine bio je apostolom u Siriji i Ciliciji. Oko 45. godine propovijeda u Antiohiji, oko 46. godine

¹ Usp. BENKOVIĆ Ambrozije, *Sv. Pavao apostol*, Ordinarijat Vrhbosanski, Teslić, 1942., str. 5 (šatorar – čadordžija – zanat izrađivanja kostrijeti, izrađuje šatore od kostrijeti, platna i kože).

² Usp. isto, 24.

³ Usp. isto, 21.

⁴ Usp. TOMIĆ Marko, *Pavao – sluga i svjedok Isusa Krista*, u: *Vjesnik* (3), Đakovo, 2008, str. 213.

pohodi Jeruzalem, a iza toga slijede misijska putovanja.⁵ Okolina u kojoj je Pavao živio bila je pod helenističkim utjecajem i zato je važno upoznati helenistički svijet da bismo razumjeli Pavla u njegovim poslanicama. Na njega je jako utjecao grčki način života i mišljenja.⁶ Helenistički utjecaj jest kasnogrčki utjecaj kojim su bili okruženi taržanski Židovi. Grčki način života i mišljenja izvršili su dubok utjecaj na Pavla. Mislio je, govorio i pisao grčki kao svoj materinji jezik. U gradu Tarzu glavna vjerska istina bila je o božanskoj sili prema kojoj je razdijeljen uzvišeni bog od djelatnoga. Ovdje je riječ o prijenosu ljudskih odnosa na svijet bogova.⁷ Evandjelju odgovara apostolat i taj poziv tvori ovaj biografski dio Pavlove teologije. Pavao kad god govori o apostolatu, uvijek spominje svoj osobni poziv. Postojali su apostoli i prije njega, ali mi do apostolske svijesti imamo pristup samo preko Pavla.⁸ Ako pogledamo 2 Kor 11,23-26: „Više sam se trudio, više bio u tamnicama. Preko mjere sam bijen. Često sam bio u smrtnoj pogibli. U pogiblima od rijeka, u pogiblima od razbojnika, u pogiblima od sunarodnjaka, u pogiblima od pogana, u pogiblima u gradu, u pogiblima u pustinji, u pogiblima u moru... u čestom nespavanju, u gladi i žeđi, u zimi i golotinji“ i 2 Kor 5,14: „I sve to samo zato, jer ga 'ovladava ljubav Kristova“ vidjet ćemo da je Pavao sluga Božji i poslanik Krista koji je za nas sve umro i uskrsnuo, bez razlika u rasama i rasnim pripadnostima, porijeklu, narodnosti, kulturi, baštini i za one za koje apostol kaže da će vrlo rado potrošiti sve – utrošiti i sama sebe (2 Kor 12,15). Sigurnost, bila subjektivna ili objektivna, kod Pavla je protkana Božjim prstom na njega, njemu se Uskrsli Krist stvarno ukazao i pozvao na tako napornu službu.⁹

⁵ Usp. TOMIĆ Celestin, *Počeci Crkve, Pavao – apostol naroda*, Provincijalat hrvatskih franjevaca konventualaca, Zagreb, 1995., str. 7-8.

⁶ Usp. HOLZNER Josef, *Pavao, Verbum*, Split, 2008., str. 11.

⁷ Usp. isto, 11.

⁸ Usp. GNILKA Joachim, *Teologija Novoga Zavjeta*, KS, Zagreb, 1999., str. 26.

⁹ Usp. BEA Agostino, *Lik i misao Pavla apostola i drugi vatikanski sabor*, Bačka duhovna oblast, Subotica, 1968., str. 21.

2. UNIVERZALIZAM U ISTAKNUTIM TRENUCIMA PAVLOVA DJELOVANJA

Dio koji nam slijedi uvest će nas u pojedine momente Pavlova djelovanja u vidu njegova univerzalnoga poslanja, a to su događaj pred Damaskom, Božji poziv/obraćenje, misijska djelatnost, prenošenje Božje Riječi svim narodima, osnivanje zajednica u kojima se ostvaruje i osvjetljen Božjom milošću ide za Kristom.

2.1. Događaj pred Damaskom

Događaj pred Damaskom dat će Pavlu drugačiji život i novo usmjerenje. Pavao će o njemu govoriti prvi put nakon svoga uhićenja, u hramu, pred Židovima u Jeruzalemu (Dj 22,1-21), a drugi put iznoseći svoju obranu pred kraljem Agripom i kraljicom Berenikom (Dj 26,1-32). On svoj doživljaj uopće neće opisivati kao nekakav događaj koji bi bio sastavni dio njegove osobne biografije, pogotovo neće pokušati psihološki tumačiti što će se to tamo zbiti.¹⁰ Na temelju postojećih podataka, možemo reći da se to zbilo između 34. i 37. godine. Pavao je bio revnitelj Zakona, ispunjen mržnjom, susreće Onoga kojeg je progonio. Susret s Uskrslim znatno mijenja Pavla progonitelja.¹¹

2.1.1. Egzegetska analiza 9,1-31

Dj 9,1-2:

„Savao pak sveudilj zadahnut prijetnjom i pokoljem prema učenicima Gospodnjim, pođe k velikomu svećeniku, zaiska od njega pisma za sinagoge u Damasku, da sve koje nađe od ovoga Puta, muževe i žene, okovane dovede u Jeruzalem“.

O Pavlovom je progonskom djelovanju bilo već govora u Dj 8,3: *„Savao je pak pustošio Crkvu: ulazio je u kuće, odvlačio muževe i žene i predavao ih u tamnicu“.* S preporukom velikoga svećenika, Pavao je u pratnji manje skupine pošao u Damask.

¹⁰Usp. DUGANDŽIĆ Ivan, *Pavao, svjedok i apostol Isusa Krista*, KS, Zagreb, 2002., str. 21–22.

¹¹ Usp. isto, 21 – 22.

Udaljenost Damaska od Jeruzalema jest između 200 i 400 km, s obzirom na put¹² koji se izabere. Prolaze kroz Samariju, plodnu Ezrelonsku ravnicu, uz Genezaretsko jezero i Jordan.¹³ Pavao je dobio ovlast da u Damasku pronađe Isusove učenike i svezane ih dovede u Jeruzalem kako bi im se sudilo i da zadobiju kaznu.¹⁴

Dj 9,3-6:

„Kad se putujući približi Damasku, iznenada ga obasja svjetlost s neba. Sruši se na zemlju i začu glas što mu govoraše: „Savle, Savle, zašto me progoniš?“ On upita: „Tko si, Gospodine?“ A on će: „Ja sam Isus kojega ti progoniš! Nego ustani, uđi u grad i reći će ti se što ti je činiti.“

Oko podneva se javila svjetlost koja je obasjala Pavla. Isus mu se ukazao u slavi, a iz njega je izlazila svjetlost sjajnija od sunca. Obasjala je Pavla i njegove suputnike.¹⁵ Svjetlo pri ukazanju bilo je oružje za osljepljivanje progonitelja, ne sredstvo za objavu.¹⁶ U Lukinu opisu Pavlova doživljaja pred Damaskom važnu ulogu igra svjetlo s neba koje je Pavla iznenada obasjalo. U sva tri izvješća Djela apostolskih se govori o svjetlu, ali je Pavlovo osobno kazivanje možda čak najljepše u govoru pred jeruzalemskim Židovima (usp. Dj 22,6-11). Svjetlost i Bog, uvijek idu zajedno u Bibliji. Svjetlo je obilježje Božjeg bića i mjesto u kojem on prebiva. Tako se u Prvoj poslanici Timoteju o Bogu govori kao o onom „*koji boravi u nepristupačnoj svjetlosti, kojeg nitko od ljudi nije vidio i ne može vidjeti*“ (1 Tim 6,16). Svjetlost osvjetljuje čovjeka i ide pred njega onda kada mu se Bog hoće objaviti. Pavao u ovim objašnjenjima ide dalje i ne zadovoljava se s opće zastupljenim uvjerenjem u Bibliji.¹⁷ Glas s neba dao je Pavlovu progoniteljskom djelovanju novu dimenziju. Ovaj nam redak govori da proginiti Kristov narod znači proginiti samoga

¹²Put (9, 2): Crkva je bila poznata po tom imenu dok se vjernici u Antiohiji nisu počeli zvati „kršćanima“ (11, 26)

¹³ Usp. TOMIĆ Celestin, *Počeci Crkve, Pavao – apostol naroda*, 30.

¹⁴ Usp. MACDONALD William, *Komentar Novog zavjeta*, Euro liber, Zagreb, 1999., str. 41.

¹⁵ Usp. TOMIĆ Celestin, *Počeci Crkve, Pavao – apostol naroda*, 31.

¹⁶ Usp. DILLON Richard J., „Djela apostolska“, u: HARRINGTON D. J. – VIVANO B. V. i dr. (urr), *Komentar evanđelja i Djela apostolskih*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 1997, str.387-518, ovdje 449.

¹⁷ Usp. DUGANDŽIĆ Ivan, *Pavao, svjedok i apostol Isusa Krista*, 27–28.

Krista.¹⁸ Savao će jako dobro razumjeti te riječi iz retka 3.4. U općenitom značenju, upotrijebljen je „Gospodin“, a prema Pavlovoj svijesti to je prikaz nadnaravnoga.¹⁹ Pavao je progonio kršćane jer nije prepoznao da je njegova žrtva živi *Kyrios* (usp. Dj 3,17).²⁰ Kako bismo bolje shvatili tadašnje Pavlove emocije, moramo se podsjetiti kako je Pavao bio uvjeren da Isus iz Nazareta pokopan u grobu u Judeji. Izložen sili koja krši to spoznanje, saznaje da Isus uopće nije mrtav, nego je uskrsnuo od mrtvih i uzvišen zdesna Bogu. Zato je taj prizor proslavljenoga Krista promijenio smjer njegova života. Saznao je da time što progona Isusove učenike, progona i Gospodina jer bol koju nanese udovima Tijela na Zemlji, osjećala je Glava Tijela na Nebu.²¹

Bit pripovijedanja može se izraziti u malo riječi budući da, gledano kristološki, Luka govori o proslavljenom Kristu i taj lik uskrsloga ocrtanoga Krista vidi samo Pavao. Krist mu se obraća riječima u Dj 9,4-5: „*Savle, Savle, zašto me progoniš?*“ Pitanje koje postavlja Savao jest zastrašujuće u njegovom glasu, pomalo mucajući: „*Tko si ti Gospodine?*“. Poslan je u Damask gdje će primiti daljnja naređenja u propovijedanju.²²

Prošlih stoljeća razvijala se teorija o prirodnom fenomenu događaja pred Damaskom od strane racionalizma, naturalizma i psihologizma. Pavao jasno tvrdi u 2 Kor 11,23-26, da je to Božje djelovanje i polazna točka njegova apostolata koji ne poznaje granica niti se povlači pred većim problemima. Zbog ovoga se razvija teorija o Pavlovoj neumornoj djelatnosti²³ i njega kao Kristova borca.

Povodom Dj 9,5: „*Ja sam Isus kojega ti progoniš*“ mijenja se Pavlov stav prema zajednicama vjernika koje je progonio jer se dogodila temeljna promjena u njegovom životu. Ne samo da prestaje s progonom, nego postaje Kristov vjernik, propovjednik Istine.²⁴ Savao će od sada biti apostol uskrsnuloga Krista jer je „*zgrabljen*“ *po Kristu* i „*sužanj Gospodinov*“.²⁵ Naglašava da je poruka koju on naviješta postala dijelom njega

¹⁸ Zašto me progoniš? (9, 4): Oni koji progone njegove sljedbenike, progone samog Isusa.

¹⁹ Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, Dobra vest, Novi Sad, 1986., str. 118.

²⁰ Usp. DILLON Richard J., „*Djela apostolska*“, 449.

²¹ Usp. MACDONALD William, *Komentar Novog zavjeta*, 41–42.

²² Usp. isto, 42.

²³ Usp. BEA Agostino, *Lik i misao Pavla apostola i drugi vatikanski sabor*, 20.

²⁴ Usp. NOVAK Krunoslav, *Pavlov model komunikacije: Ja od Gospodina primih što vam predadoh*, u. Apostolu naroda, Papinski zavod sv. Jeronima, Rim, 2009., str. 277–278.

²⁵ Usp. BEA Agostino, *Lik i misao Pavla apostola i drugi vatikanski sabor*, 20–21.

samoga. Apostol je grčka riječ i znači: „*onaj koji je poslan*“.²⁶ Kada se govori o identifikaciji Pavla s Kristom, riječ je o potpunom predanju. Pavao daje svoju osobnost svima kojima propovijeda.²⁷

Dj 9,7-9:

„Njegovi suputnici ostadoše bez riječi: čuli su doduše glas, ali ne vidješe nikoga. Savao usta sa zemlje. Otvorenih očiju nije ništa vidio pa ga povedu za ruku i uvedu u Damask. Tri dana nije vidio, nije jeo ni pio.“

Oni što su s njime putovali u tom su trenutku bili potpuno ošamućeni. Čuli su glas s neba, ali riječi koje je čuo Savao, nisu jasno čuli. Nisu vidjeli ni Gospodina kojega je samo Savao vidio.²⁸ Reakcija je Pavlovih pratitelja bila suprotna od onoga što je opisano u Dj 22,9: „*Oni koji bijahu sa mnom, svijetlost doduše primijetiše, ali ne čuše glasa Onoga koji mi govoraše.*“²⁹ Smisao je ovih proturječnih izjava, prema mišljenju prof. Čatića, prikazati ovaj događaj kao onaj koji se ticao samo Pavla, a drugi su mogli doživjeti samo jedan mali djelić.³⁰

Suputnici su ostali bez riječi.³¹ Bio je fizički slijep, a duhovno prosvijetljen. Rezultat šoka i pokore za njega je bio post. Mnogo je molio ianimalo ga je samo kako će zadobiti milost Božju nakon svih učinjenih zlodjela.³² Uznositog farizeja suputnici su odveli u Damask gdje tri dana nije ništa vidio, jeo ni pio.³³

²⁶ Usp. NOVAK Krunoslav, *Pavlov model komunikacije: Ja od Gospodina primih što vam predadoh*, 277–278.

²⁷ Usp. isto, 278.

²⁸ Usp. MACDONALD William, *Komentar Novoga zavjeta*, 42.

²⁹ Usp. DILLON Richard J., „*Djela apostolska*“, 449.

³⁰ Usp. ČATIĆ Ivica, *Povijesni kontekst Pavlova života i djela apostolska* – skripta za internu upotrebu studenata, 2007., str. 25.

³¹ Usp. TOMIĆ Celestin, *Počeci Crkve, Pavao – apostol naroda*, 31.

³² Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, dobra vest, 119.

³³ Usp. MACDONALD William, *Komentar Novoga zavjeta*, 42.

Dj 9,10-12:

„U Damasku bijaše neki učenik imenom Ananija. Njemu u viđenju reče Gospodin: „Ananija!“ On se odazva: „Evo me Gospodine!“ A Gospodin će mu: „Ustani, pođi u ulicu zvanu Ravna i u kući Judinoj potraži Taržanina imenom Savla. Eno, moli se; i u viđenju vidje čovjeka imenom Ananiju gdje ulazi i polaže na nj ruke da bi progledao.“

Pavao je dobio smještaj u ulici Ravna, kod domaćina Jude. Dobro poznata ulica s kolonadom u Damasku daje posebnu boju građi o Savlu.³⁴Kako piše u Dj 22,12Ananija nije bio izbjeglica iz Jeruzalema, već pobožan i na dobrom glasu kod Židova.³⁵Dvostruko viđenje želi istaknuti Božje djelovanje u događajima, sigurno i čvrsto u svojem naumu.³⁶Isus u Dj 9,11 šalje Ananiju k Pavlu. Daje mu znak: „*Eno, moli se*“. Govorimo o molitvi pobožnog Židova vičnog hramskoj i sinagoškoj liturgiji, a istovremeno prepoznajemo da je njegova molitva osobni izričaj pobožnog Izraelca. L. Cerfaux i ostali istraživateli (A. Hamman, P. Y. Emery) ističu da je Pavlovo molitveno iskustvo obogaćeno damašćanskim doživljajem. To damašćansko iskustvo stoji u srcu nove Pavlove religioznosti, pa tako i molitve. On pred Damaskom doživljava ne toliko obraćenje koliko apostolski poziv koji on uspoređuje s pozivom starozavjetnih proroka (usp. Gal 1,15). Otada on sebe shvać pozvanikom Boga Oca koji mu se u Sinu objavio. Zbog toga se i sam doživljava uvučenim u orbitu odnosa s Bogom po služenju svim ljudima u ostvarenju Kristova univerzalnog plana spasenja. Stoga je u dijalogalnosti Pavlova „ja“ i Božjega „ti“ nužno promatrati i treću dimenziju: suprisutnost Crkve iz koje i za koju Pavao moli.³⁷Iz Pavlovih poslanica ne samo da saznajemo što Pavao misli o molitvi, nego jednostavno – možemo Pavla zateći u molitvi u kojoj je vrlo spontan, snažan.³⁸

³⁴ Usp. DILLON Richard J., „*Djela apostolska*“, 449.

³⁵ Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, dobra vest, 119.

³⁶ Usp. TOMIĆ Celestin, *Počeci Crkve, Pavao – apostol naroda*, 31.

³⁷ Usp. DUDA Bonaventura, *Pavao molitelj*, u: BS 43 (1973.) 1, str. 44. – 45.

³⁸ Usp. isto, 44. – 45.

Dj 9,13-16:

„Ananija odgovori: „Gospodine, od mnogih sam čuo o tom čovjeku kolika je zla tvojim svetima učinio u Jeruzalemu. On ima od velikih svećenika i punomoć okovati sve koji prizivlju ime tvoje. Gospodin mu odvratil: „Pođi jer on mi je oruđe izabrano da ponese ime moje pred narode i kraljeve i sinove Izraelove. Ja ću mu uistinu pokazati koliko mu je za moje ime trpjeti.“

U prvom dijelu teksta na sceni je Ananija koji u razgovoru s Bogom upoznaje Pavlov karakter, dojučerašnjega progonitelja, a budući da se promijenio, i veličinu njegove promjene. Dj 9,13-14: *„Ananija odgovori: „Gospodine, od mnogih sam čuo o tom čovjeku kolika je zla tvojim svetima učinio u Jeruzalemu. On ima od velikih svećenika i punomoć okovati sve koji prizivlju ime tvoje.“* Ananija je poznao Savlove namjere i punomoći te time pokazuje da je u vezi s jeruzalemskim kršćanima. Pojam „sveti“ po prvi put se pojavljuje u Djelima, a označava „učenike“. Savao je opisan kao potpuno drugi čovjek što svjedoči o preobražavajućoj sili Kristovoj. Velika je ironija da se tako postupa sa Savlom koji je učinio tolika zla. Ananija je bio iznenađen.³⁹ Riječi Božjeg odgovora otkrivaju univerzalnost Pavlova poslanja – bit će poslan i ići će svim narodima! Ananija je onaj kojemu Isus očituje zadaću koju je za Pavla namijenio. Nije te riječi rekao izravno Pavlu. Gospodinove se riječi odnose na to da Pavao pronese Božju riječ svima.⁴⁰ Redci 13-16 spadaju redaktorskom proširenju, jer redcima 13-14 omogućuju umetanje vrlo važnih podataka iz redaka 15-16. Dj 9,15-16 sadrže glavni Lukin komentar na događaj pred Damaskom. *Oruđe izabrano* prema hebrejskom označava „posudu izabranja“. U Rimljanima posuda označava Božju srdžbu ili milosrđe (usp. Rim 9,22-23). Pavlovo će se poslanje razvijati i postat će jasno ovo značenje. *Da ponese ime moje* - označava javno priznavanje imena Gospodnjeg pred poganima i Židovima. Nositi - pronositi, označava javno nastupanje pred posebnim skupinama.⁴¹ Pavla će poslanje dovesti pred kraljeve. On će ipak propovijedati i svojim zemljacima po tijelu i od njih će pretrpjeti najoštrije

³⁹ Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, dobra vest, 120–121.

⁴⁰ Usp. ČATIĆ Ivica, *Povijesni kontekst Pavlova života i djela apostolska*, 26–27.

⁴¹ Usp. DILLON Richard J., *„Djela apostolska“*, 450.

progone.⁴² *Koliko mu je za moje ime trpjeti* – ovime se označava iskustvo koje će doživjeti Pavao pred sudovima koje je najavljeno svim učenicima (usp. Lk 21,12-19).⁴³

Dj 9,17-19:

„Ananija ode, uđe u kuću, položi na nj ruke i reče: „Savle, brate! Gospodin, Isus koji ti se ukaza na putu kojim si išao, posla me da progledaš i napuniš se Duha Svetoga. I odmah mu s očiju spade nešto kao ljuske te on progleda pa usta, krsti se i uzevši hrane, okrijepi se.“

Ananija je tada bio bojažljiv, a Pavao u agoniji iščekivanja. Ananija se nije obazirao na strah koji je imao.⁴⁴ Položivši ruke na novoobraćenika, iskazao je potpuno zajedništvo s njim i nazvao ga: „Savle, brate!“⁴⁵ „Isus koji ti se ukaza“, ovo je termin koji označava uskrsno ukazanje.⁴⁶ Uskrsnuli je Krist u posebnom ukazanju tražio od Ananije da Pavla krsti i on je to učinio.⁴⁷ Objasnio mu je svrhu svog posjeta i sve je bilo zbog toga da bi Pavao progledao i napunio se Duhom Svetim.⁴⁸ Savlovo krštenje pokazuje da je zapovijed ipak bila izrečena jer se Duh Sveti dobivao pri krštenju.⁴⁹ Pavao se „*napuni Duha svetoga*“ što je najljepši dar. Svjetlo ulazi u njegovu dušu i postaje prosvijetljen, bogoduhovan i karizmatik. Za kršćanina je to ulazak u zajedništvo s Trojedinim Bogom Ovdje imamo sažeto izneseno otajstvo kršćanske inicijacije.⁵⁰ Vraćanje vida je bio dokaz Božje milosti. „Uzimanje hrane upućuje na Savlovu svijest o ozdravljenju i olakšanju (usp. Mk 5,43)“.⁵¹ Vjerojatno označava i euharistijsku gozbu kao novu pashalnu gozbu, gozbu novog Saveza, žrtvu za mnoge, novu Pashu, Gospodnju večeru iz kojih proizlazi zajedništvo s Kristom i među braćom (usp. 1 Kor 10,16-17).⁵² Duh Sveti ovdje je dan Pavlu preko ruku običnoga

⁴² Usp. MACDONALD William, *Komentar Novoga Zavjeta*, 42.

⁴³ Usp. DILLON Richard J., „*Djela apostolska*“, 450.

⁴⁴ Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, Dobra vest, 121.

⁴⁵ Usp. MACDONALD William, *Komentar Novoga Zavjeta*, 42.

⁴⁶ Usp. DILLON Richard J., „*Djela apostolska*“, 450.

⁴⁷ Usp. ZOVKIĆ Mato, *Pavlov doživljaj pred Damaskom, izvor osobne vjere u Krista i apostolske službe*, u: Vrhbosnensia (VI), Sarajevo, 2002., str. 278.

⁴⁸ Usp. MACDONALD William, *Komentar Novoga Zavjeta*, 42.

⁴⁹ Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, Dobra vest, 121.

⁵⁰ Usp. TOMIĆ Celestin, *Počeci Crkve, Pavao – apostol naroda*, 31–32.

⁵¹ Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, Dobra vest, 121.

⁵² Usp. TOMIĆ Celestin, *Počeci Crkve, Pavao – apostol naroda*, 32

učenika. Ananija je bio „laik“. Gospodin je upotrijebio osobu koja nije apostol, što treba biti indikativno posebice onima koji duhovne povlastice ograničuju samo na kler.⁵³

Dj 9,20-23:

„Nekoliko dana proveđe s učenicima u Damasku te odmah stade po sinagogama propovijedati Isusa, da je on Sin Božji. Koji ga god slušahu, izvan sebe govorahu: „Nije li ovo onaj koji je u Jeruzalemu istrebljivao sve koji ime ovo prizivlju, pa i ovamo zato došao da ih okovane odvede pred velike svećenike?“ Savao pak, sve silniji zbunjivaše židove koji prebivahu u Damasku dokazujući: „Ovo je Krist!“

Učenici su otvorili Savlu svoja srca i domove u Damasku. Zbog njegova navještenja da je Isus Sin Božji, javilo se zaprepaštenje. Zapitali su se kako je moguće da naviješta da je Isus Bog, a znaju da je mrzio ime „Isus“. Daljnje propovijedanje u Damasku, Židove je toliko isprovociralo da su se urotili protiv njega i njegova života.⁵⁴ U 20. retku pojam *odmah* može biti upotrijebljen u vremenskom smislu ili da bi se naglasilo njegovo propovijedanje poslije obraćenja. Ovo je jedino mjesto u Djelima gdje se Isusa naziva Sinom Božjim. Pavao taj izraz koristi da bi iskazao Isusov odnos s Ocem. Luka naglašava čudo Savlova obraćenja, promjene i reakcije koje su se zbile u sinagogi. Promjena koja se dogodila otvorila je put za objašnjavanje i propovijedanje.⁵⁵

Dj 9,24-25:

„...ali Savao dozna za njihov naum. Nadzirahu i vrata danju i noću da bi ga pogubili, ali ga učenici noću uzeše i preko zidina oprezno spustiše u košari.“

Saznao je za urotu protiv sebe. Učenici su organizirali njegov bijeg.⁵⁶ Pavao je izbjegao urotu tako što su ga noću kroz neku rupu spustili niz gradske zidine u košari. To je bio nedostojan izlazak i bio je slomljen, ali zbog Krista mu nije bilo teško podnijeti to

⁵³ Usp. MACDONALD William, *Komentar Novoga Zavjeta*, 42.

⁵⁴ Usp. MACDONALD William, *Komentar Novoga Zavjeta*, 43.

⁵⁵ Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, dobra vest, 122.

⁵⁶ Usp. isto, 122.

poniženje zbog kojega bi se mnogi posramili.⁵⁷ Ovaj je izvještaj ujedno prikaz Lukinoga sistematskog gledanja na Židove, protivnike Pavlova misionarskog djelovanja od samih početaka.⁵⁸

Dj 9,26-30:

„Kada je Savao došao u Jeruzalem, gledao se pridružiti učenicima, ali ga se svi bojahu: nisu vjerovali da je učenik. Tada ga Barnaba uze i povede k apostolima te im pripovjedi kako je Savao na putu vidio Gospodina koji mu je govorio i kako je u Damasku smjelo propovijedao u ime Isusovo. Od tada se s njima slobodno kretao po Jeruzalemu i smjelo propovijedao u ime Gospodnje. Govorio je i raspravljao sa Židovima grčkog jezika pa i oni snovahu pogubiti ga. Saznala to braća pa ga odvedoše u Cezareju i uputiše u Tarz.

„Ali ga se svi bojahu“ oznaka je da se kršćani Jeruzalema boje Savlova učeništva zbog njegove prethodne progoniteljske prošlosti.⁵⁹ Stoga, redak dvadeset i šesti ističe kako je čudo obraćenja i Pavlova poziva bilo neočekivano. Prije Pavlova sastanka s kršćanima bilo je posredovanje, a u Pavlovoj sudbini ponavlja se Stjepanova sudbina.⁶⁰ Jeruzalem se smatra jednim od najopasnijih područja za Pavla. Sigurnost koju ima voljom Božjom, dozvoljava mu da donese odluku. Barnaba ga je doveo apostolima. Učenici nisu odmah povjerovali Pavlu, stoga ga nisu s oduševljenjem primili. Bio im je sumnjiv i mislili su da njegova vjera nije iskrena. Barnaba, zvan *Sin utjehe* prihvatio je Pavlovo obraćenje i poticao njegovo svjedočenje Krista.⁶¹ Kako je Pavao propovijedao Židovima o Isusu u Damasku, tako je u Jeruzalemu imao one koji su ga se bojali i nisu vjerovali da je on učenik. Među Židovima grčkog jezika najviše je bilo pobuna i protivljenja, čak su mu se prijetili i htjeli zaći u njegov život i oduzeti mu ga.⁶² Pavao je došavši u Jeruzalem imao odvažnost i slobodu govora, sve dok Židovi nisu odlučili pogubiti ga, ponajviše zbog toga

⁵⁷ Usp. MACDONALD William, *Komentar Novoga Zavjeta*, 43.

⁵⁸ Usp. DILLON Richard J., „*Djela apostolska*“, 451.

⁵⁹ Usp. isto, 451.

⁶⁰ Usp. TOMIĆ Celestin, *Počeci Crkve, Pavao – apostol naroda*, 73.

⁶¹ Usp. MACDONALD William, *Komentar Novoga Zavjeta*, 44.

⁶² Usp. ČATIĆ Ivica, *Povijesni kontekst Pavlova života i djela apostolska*, 27.

što je naviještao svima Božju Riječ. Otjeran je, dakle, zbog univerzalističkog načina djelovanja, zbog toga se kao bjegunac vraća u Cezareju te potom u rodni Tarz.⁶³

Dj 9,31:

„Crkva je po svoj Judeji, Galileji i Samariji uživala mir, izgrađivala se i napredovala u strahu Gospodnjem te rasla utjehom Duha Svetoga.“

Dogodio se predač za crkve u Palestini i utvrđivanje svega što su crkve zadobile te njihov duhovni rast.⁶⁴ Pojam „*uživala mir*“ na poseban način označava to da se mir Palestinskih crkava pripisuje promjeni u Pavlovu djelovanju.⁶⁵ Mir označava dobrobit i sreću. Život u strahu Gospodnjem nije ukrućenost u strahu, nego bliskost i ovisnost o Bogu. Napredak Crkve događa se uz Duha Svetoga.⁶⁶ „Sigurno, Pavlu nije bilo lako podnositi činjenicu da Crkva, nakon što je on otišao iz onih krajeva, sada uživa mir, izgrađuje se i napreduje u strahu Gospodnjem“ (Dj 9,31).⁶⁷

2.1.2. Značenje događaja pred Damaskom i njegovi učinci

Događaj koji je iz temelja promijenio Pavlov život bio je susret s Uskrsim kod grada Damaska. Taj je susret toliko na njega djelovao da je od progonitelja postao navjestitelj Božje riječi. Neki autori tumače događaj kod Damaska tako što više naglašavaju obraćenje, a neki više kao poziv. Ovdje se ne radi o obraćenju u strogom smislu riječi, o prijelazu s grešnog stanja na pravednost ili u Pavlovom slučaju iz židovstva na kršćanstvo. On i dalje ostaje Židov, a mijenja se samo njegov stil življenja i način na koji će djelovati.

⁶³ Usp. ČATIĆ Ivica, *Povijesni kontekst Pavlova života i djela apostolska*, 27.

⁶⁴ Usp. MACDONALD William, *Komentar Novoga Zavjeta*, 44.

⁶⁵ Usp. DILLON Richard J., „*Djela apostolska*“, 451.

⁶⁶ Usp. TOMIĆ Celestin, *Počeci Crkve, Pavao – apostol naroda*, 72.

⁶⁷ Usp. ČATIĆ Ivica, *Povijesni kontekst Pavlova života i djela apostolska*, 27.

Pavao tek u Kristovo svjetlu spoznaje to znači biti potpuni Židov i pripadati istinskom Božjem narodu.⁶⁸

2.1.2.1. Pavlov poziv/obraćenje

Pavao progonitelj poprima status navjestitelja/progonjenoga, od sljepoće ka zadobivanju vida, od neprijateljstva prema kršćanima, do postupnog uključenja u kršćansku zajednicu.⁶⁹ Događaj pred Damaskom u teološkoj literaturi ponekad se naziva Pavlovim obraćenjem pri čemu se ne razmišlja u punoj mjeri o samom obraćenju. Taj pojam „obraćenje“ svakako je jedan od ključnih biblijskih pojmova. Tim pojmom proroci u Starom zavjetu smatraju zaokret u životu naroda ili pojedinca od nevjernosti Bogu saveza prema ponovnoj vjernosti, tj. od života življenog protiv Božje volje, prema životu življenom u skladu s Božjom voljom.⁷⁰ Pavao je jasno rekao da će svi Židovi koji se priklone Isusovom učenju biti suđeni (usp. Dj 9,1-2).⁷¹ U Novom zavjetu Ivan Krstitelj je prije Isusova dolaska pozivao ljude na obraćenje i krštenje vodom kako bi izbjegli sud Božje srdžbe zbog počinjenih grijeha, a isto tako Isus poziva na obraćenje motivirajući svoj poziv ne kao Ivan nego više radosnim navještajem Božje spremnosti na praštanje: „*Ispunilo se vrijeme, približilo se Kraljevstvo Božje! Obratite se i vjerujte evanđelju!*“ (Mk 1,15). Razmišljajući o samom događaju Pavlovom pred Damaskom, imat ćemo poteškoća shvatiti to Pavlovo „obraćenje“. Postavlja se pitanje od čega se to Pavao uopće obratio? Pavao nipošto nije živio bezbožnim životom, niti grešnim i nemoralnim životom koji bi trebao neke velike promjene. On sam tvrdi da je po svom življenju bio besprijekoran: „*Po revnosti progonitelj Crkve, po pravednosti zakonskoj besprijekoran*“ (Fil 3,6). Pred Damaskom se nije našao ni zdvojan i nesretan čovjek koji negdje duboko u svome srcu traži Boga, kao ni raskajani grešnik koji vapi za oprostjenjem krivnje koju je počinio prema Bogu, nego samouvjereni židovski farizej, posve siguran u svoju stvar i nepopustljiv u svom nastojanju da ta stvar pobjedi nad onim što ju ugrožava, a to je Isus iz Nazareta sa svojim učenjem i to

⁶⁸ Usp. TOMIĆ Celestin, *Savao Pavao*, Provincijalat hrvatskih franjevac konventualaca, Zagreb, 1982., str. 178.

⁶⁹ Usp. ČATIĆ Ivica, *Povijesni kontekst Pavlova života i djela apostolska*, 27.

⁷⁰ Usp. TOMIĆ Marko, *Pavao – sluga i svjedok Isusa Krista*, 213.

⁷¹ Usp. DUGANDŽIĆ Ivan, *Pavao, svjedok i apostol Isusa Krista*, 21–22.

su njegovi učenici. Damask nije samo metafora za nekakav misaoni proces koji se prethodno odigrao u Pavlovoj nutrini. Pavlove poslanice nigdje ne daju ni naslutiti da je Pavao bio u nekoj dvojbi s obzirom na svoj stav prema Zakonu. Radi se o samouvjerenom farizejudo onog časa kad mu je sve zasjalo u novom svjetlu. Pavao smatra da je sada sve ništa u usporedbi s Kristom, pritom misleći na svoj prošli život, kojeg nije omalovažavao kako to obično čine razočarani ljudi. Pavlovo obraćenje nije odvratanje od bezbožnosti ili nemoralna života k životu vjere u Boga i k moralnom ponašanju, nego je to spoznaja Isusa Krista koju mu je i sam omogućio. Prije Damaska Pavao nije ništa činio protiv vlastite savjesti ili Božje volje izražene u Mojsijevu zakonu zbog čega bi se morao kajati. O tome je posvjedočio pred Agripom: „*Pa i ja sam nekoć smatrao da mi se svim silama boriti protiv imena Isusa Nazarećanina*“ (Dj 26,9-10). Pavao se ne koristi izrazom obraćenja, nego koristi druge također, biblijske pojmove koji bolje izražavaju dubinu i dalekosežno značenje tog događaja. Pavao sebe naziva „*apostolom Isusa Krista*“ i „*slugom Isusa Krista*“.⁷² Deveto poglavlje prekretnica je u Djelima jer će Pavao postupno postajati najvažnija osoba koja će revno naviještati evanđelje i proširiti ga među poganima.⁷³ Damask označava prekretnicu u povijesti rane Crkve. Taj se događaj u Djelima apostolskim iznosi tri puta. Jednom ga ovdje navodi Luka, a dva se puta izvještaj pripisuje samome Savlu/Pavlu: 22,5-16; 26,12-18. Nikada ni jedno obraćenje nije dovelo do radikalnije promjene. Zasljepljujuće svjetlo ostavlja Pavla bez vida tri dana, i tada mu ne preostaje ništa drugo nego da razmišlja. Kad je Ananija došao do njega, progonitelj je već bio „brat Savao“ – čovjek koji će mnogo pretrpjeti za ono što je pokušao iskorijeniti. Njegova se beskrajna energija odjednom preusmjerila na naviještanje Isusa kao Sina Božjega (9,20).⁷⁴ On često ističe da mu je taj susret s Kristom dao pravo svjedočiti i biti poslan kao apostol. Apostoli su bili sve vrijeme s Gospodinom Isusom - „*počevši od krštenja Ivanova pa sve do dana kada bi uzet* (usp. Dj 1,22). Pavao ističe jednaku vrijednost susreta s Uskrslim na putu u Damask s onim susretima koja su doživjeli apostoli

⁷²Usp. DUGANDŽIĆ Ivan, *Pavao, svjedok i apostol Isusa Krista*, 22–25.

⁷³ Usp. MACDONALD William, *Komentar Novoga zavjeta*, 41.

⁷⁴Usp. *Djela apostolska*, u: Enciklopedijski biblijski priručnik, prir. Pat i David Alexander, KS, Zagreb, 2011., str. 648.

u Jeruzalemu i okolici. Po tom događaju prepoznao je Božje djelo kojim je postao u Božjim očima najrevniji navjestitelj.⁷⁵

2.1.2.2. Poziv kojim započinje preokret u Pavlovu životu

Progoneći Crkvu, on je zapravo htio uništiti evanđelje za koje je bio uvjeren da ugrožava ono što je njemu bilo do tada sveto, a to je Mojsijev zakon i otačke predaje. On može reći da je njegova aktivnost progonitelja dio njegova rasta u židovstvu. Zato u njemu nije bilo polaganog razvoja, a pritom se misli na njegovu promjenu od progonitelja do apostola, nego se sve zbililo izravnim Božjim zahvatom u kojem se dogodila zamjena vrednota. Pavaonaglim i neočekivanim obratom u životu, zbog svoje prošlosti progonitelja i predanja evanđelju, postavlja ljude u nedoumicu i otvara nikad do kraja odgovoreno pitanje: tko je taj čovjek koji je spreman sve žrtvovati za Krista?Pavao će sve temeljiti na svom doživljaju pred Damaskom koji će za njega bio velika stvarnost i koji će se ubuduće ostvarivati u njegovu životu. U Kristu doživjeti oslobođenje, vjerujući istodobno u svršetak demonskog svijeta i vidljivu pobjedu ljubavi nad grijehom. Jedna od posljedica događaja pred Damaskom bit će pojava da se njegova teološka misao kreće u poznatim vrlo čestim antitezama: nekoć/sad, stari/novi čovjek, vjera/djela. To nije samo način kako Pavao teološki promišlja i izražava se, već je to odraz onoga temeljnoga preokreta koji će se zbiti u njegovom životu. Taj je preokret po njemu imao, po njegovom dubokom uvjerenju, kozmičke razmjere i univerzalno značenje za sve ljude. Shvaćen je kao lom, koji se poistovjećuje s lomom što ga je Bog ostvario u Isusu Kristu. Taj se lom zbio i prije Damaska, ali mu je tamo objavljen. Kategorija prije i poslije jest ona koju on proteže na čitavu stvarnost, svoj osobni život, ovaj svijet, na Izraela kao izabrani Božji narod, na pogane i tako dalje. Pavao nam u 2 Kor 5,17 prikazuje dubinu i snagu te promjene koja se zrcali u ovom retku, pa kaže: „*Dakle, je li tko u Kristu, nov je stvor. Staro uminu, novo, gle nast!*“ Svaki redak u njegovim poslanicama protkan je tom promjenom i svaki redak nosi svoj *Damask*. Pavao svoju prošlost nije prezreo, a pogotovo ju nije zamrzio kao što to bude slučaj kod ljudi koji se u svom životu razočaraju pa se tog dijela života ne žele niti

⁷⁵ Usp. TOMIĆ Marko, *Pavao – sluga i svjedok Isusa Krista*, 213.

prisjećati. On se nije razočarao, nego je kod njega došlo do obrata vrijednosti. Umjesto Zakona, na prvom mu je mjestu Krist i za Pavla sve sada gubi vrijednost, ali doista samo u usporedbi s Kristom. On ne zaboravlja svoj narod Izrael, nego sve čini da Izraela pridobije za Krista kojega je sam našao i želi da su spašeni.⁷⁶Ovim je započelo djelovanje Pavla u svjetlu Krista, s kojim će lakše rješavati probleme s kojima se bude susretao u zajednicama, Crkvi i u svijetu. Krist je središte i u njemu se ostvaruje Božji naum spasenja, a to je da se on uglavi i bude u Kristu sve, na nebesima i na zemlji.⁷⁷Cilj je Pavlove misije opominjati i poticati svoje vjernike da žive u skladu sa svojim pozivom, u milosti Božjoj koju su primili. 2 Kor 6,1: „*Kao njegovi suradnici mi vas opominjemo da ne primite uzalud milosti Božje.*“ Svjestan je da zajedno sa svojom zajednicom stoji u milosti Božjoj (usp. Rim 5,2), ali sa sviješću da to nije posljednje. „*Naprotiv, preobrazujte se obnovom svoga uma da možete uočavati što je volja Božja: što je dobro, ugodno i savršeno!*“ (Rim 12,1-2).⁷⁸

Mnogi autori naglašavaju da je Pavao bio farizejski zagrižen Židov, progonitelj crkve, obraćenik, apostol pogana i pisac dubokoumnih poslanica. Njegove misli i poruka u poslanicama dotiču ljude i danas, mijenjaju mnoga srca i bivaju oslobođeni od grijeha.⁷⁹ Pavao svima jasno tvrdi da je on apostol koji je vidio našega Gospodina Isusa Krista. S uvjerenjem da je najmanji među svim apostolima (usp. 1 Kor 9,1) potvrđuje da mu se Krist ukazao kao nedonoščetu (usp. 1 Kor 15,8). Pavao poradi toga što je uvjeren da je pozvan od Božje milosti, po kojoj je on taj koji naviješta Sina Božjega, herojski podnosi progonstva, opasnosti i samu smrt. Pred ovime se postiduje to naturalističko, relativističko tumačenje jer iz Pavlove djelatnosti koja je u istini, stoji lik uskrsloga Krista.⁸⁰ Ne treba nijekati povijesnost događaja jer time bi smo zaniijekali Pavla:otajstvo u kojem je shvatio Gospodina koji mu se ukazao, od sada mora slušati i predati mu se u svemu kao sluga i apostol.⁸¹

⁷⁶ Usp. DUGANDŽIĆ Ivan, *Biblijska teologija Novoga zavjeta*, KS, Zagreb, 2004., str. 95–98.

⁷⁷ Usp. TOMIĆ Celestin, *Počeci Crkve, Pavao – apostol naroda*, 35.

⁷⁸ Usp. DUGANDŽIĆ Ivan, *Pavao, svjedok i apostol Isusa Krista*, 100 – 102.

⁷⁹ Usp. ĆURIĆ Tomislav, *Božja ludost mudrija je od ljudi i Božja slabost jača je od ljudi*, u: *Apostolu naroda*, Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima, Rim 2009., str. 185–187.

⁸⁰ Usp. BEA Agostino, *Lik i misao Pavla apostola i drugi vatikanski sabor*, 21.

⁸¹ Usp. TOMIĆ, Celestin, *Počeci Crkve, Pavao – apostol naroda*, 36.

2.1.2.3. Događaj kod Damaska - izvorište Pavlova apostolstva

Sveti Pavao je *sužanj Kristov* od prvoga časa svoga obraćenja. Sam navodi da je „zgrabljen“ ili „zadobiven“ neodoljivom snagom Isusa Krista po kojoj se od njegaočekivala tvrda i oštra borba(usp. Dj 9,5-7). Pavao je čovjek koji nije bio od onih koji su spremni bili postati kršćaninom, Kristovim apostolom, propovjednikom Krista Židovima i poganima. Ipak je bio Hebrej od Hebreja. Što se tiče Zakona bio je farizej, što se tiče revnosti bio je progonitelj Crkve, što se tiče pravednosti koja dolazi od Zakona bio je besprijekoran. Fil 3,5: „...obrezan osmog dana, od roda sam Izraelova, plemena Benjaminova, Hebrej od Hebreja; po Zakonu farizej...“. Toga progonitelja koji je bio divlji, intolerantni revnitelj Mojsijeva zakona tumačena strogim pravilima, nepopustljivog Židova sa svojim nestrpljivim iščekivanjem nacionalističkog Mesije i baš toga mladića Krist je „zgrabio“ da bude apostol Evanđelja Raspetoga, apostol naroda. Postavlja se pitanje kako to da je Bog odabrao baš toga i takvoga čovjeka? Sveti Toma pita se je li potrebno neko posebno raspoloženje da bi netko mogao biti apostolom. O tome je promišljao skupa s nadahnutim glasnicima Božje Riječi, tj. prorocima. Anđeoski naučitelj smatra kako proroštvo ne zahtijeva raspoloženje niti tjelesno, niti razumsko jer zajedno s duhovnim učinkom i Božjim djelovanjem može se unijeti prikladno raspoloženje. Bog može raspoložiti dušu od njezina stvaranja, a čovjek pozvan na služenje Riječi ne gubi raspoloženje što ga od stvaranja duše daje Bog.⁸² Urođene sposobnosti Pavlove naravi dolaze do izražaja kada promatramo njegovo djelovanje kroz vid apostolskoga rada, nepokolebljivost, neumornoga rada kojim ostvaruje svoje ciljeve, sve promatra i lako primjećuje te mnoge druge sposobnosti koje je primio od Boga u stvaranju. One će pomoći u tome da postane sposoban i velik apostol, borac za istinu i neumorni propovjednik, osvajač naroda i mjesta. Jedini uvjet za to jest Božja milost koja je svemoguća, da ga takne i sruši na zemlju i njegov razum bude ispunjen Božjim svjetlom. On je to sam činio kada nije imao vjere. On nalazi milost i sam kaže: „*preobilna Božja milost našega Gospodina zajedno s vjerom i ljubavlju kojima je korijen u Isusu Kristu, da na meni prvome Krist Gospodin pokaže svoju strpljivost*“ (1 Tim 1,14-16). Pobjednički kliče: „*milošću sam Božjom ono što jesam*“ (1

⁸² Usp. BEA Agostino, *Lik i misao Pavla apostola i drugi vatikanski sabor*, 11–17.

Kor 15,10). Sveti Augustinije Crkvu progonio materijalnim oružjem, ali je bio možda jedan od najstrašnijih neprijatelja na intelektualnom polju. Odcijepljen od mladosti od svoje majke biva zasićen biblijskim knjigama i njihovom jednostavnošću, zaveden žedu ljubavi, vođen skepticizmom nije napušten od Boga nego još bolje, biva podignut Božjom milošću. Postaje genijalni naučitelj Crkve, polemičar i propovjednik Kristove ljubavi. Augustin i Pavao mišljenja su da trebamo prihvatiti i zahvaliti na snažnoj Božjoj milosti i milosrđu koja u čovjeku poštuje naravne sposobnosti i služi se njima da postigne božanske planove. Crkva moli da Gospodin ponizi neprijatelja i udjeli mu mir i pravu ljubav, a ne da ga uništi. Kada Božja milost daje čovjeku Kristov mir i istinitu ljubav prema Bogu i ljudima, onda jedan Savao može postati Pavao, žestoki progonitelj i vrijedni apostol.⁸³

On ne psihologizira svoj doživljaj, već ga potpuno trijezno tumači važnim teološkim tumačenjima i pojmovima i to što se s njemu dogodilo je nezaslužena milost od Boga s obzirom na kvalitetu objave, to je objava Sina kojega Pavao treba navijestiti poganima. Gledajući na sebe smatra da je po Gospodinu Isusu Kristu primio milost i apostolstvo: „po kome primismo milost i apostolstvo“ (Rim 1,4s). Do zaokreta u njegovom životu nije došlo ljudskim djelovanjem ili iz nekih ljudskih razloga, nego djelovanjem Boga, Bogu se svidjelo otkriti mu Sina da ga Pavao navješćuje poganima: „*Ali kad se Onomukojime odvoji već od majčine utrobe i pozva milošću svojom...*“ (Gal 1,15). Pavao apostolsko poslanje temelji na događaju pred Damaskom te ga tumači teološki i govori da je to objava Isusa Krista. Važne su tri stvari za Pavla: on je pozvan izravno od uskrsloga Gospodina, poslan je za apostola pogana i ima poseban odnos prema Isusu Kristu. On u svom apostolskom djelovanju govori apologetski i prisiljen je braniti se od napada svojih neprijatelja koji tvrde da ne može biti apostol i da se samovoljno nametnuo.⁸⁴ Govoreći šire o svom apostolskom poslanju, pogotovo ako nastupa zajedno s drugima, onda koristi uobičajeni izraz „*sluga*“, „*služba*“ ili „*služenje*“. Kada govori o osobnom odnosu prema Kristu, tada koristi grčki izraz „*doulos*“. Izraz „*doulos*“ označava služenje koje proizlazi iz osjećaja pripadnosti nekome, kao što su robovi pripadali svojim gospodarima. Zato izraz „*sužanj*“ označava odnos Pavla prema Kristu i o tome piše u kratkoj poslanici Filemonu: „*Pavao, sužanj Krista Isusa*“ (usp. Flm 1). Tim se važnim pojmom opisuje i poima njegova vlastita

⁸³ Usp. BEA Agostino, *Lik i misao Pavla apostola i drugi vatikanski sabor*, str. 17 – 18.

⁸⁴ Usp. DUGANDŽIĆ Ivan, *Biblijska teologija Novoga zavjeta*, 98–100.

apostolska služba. U Kristu gleda svoga gospodarakoji ga je u ljubavi učinio svojim vlasništvom, plativši za njega visoku cijenu života (usp. Gal 2,20).⁸⁵

O Pavlu je stvorena slika kao apostola i propovjednika i s njime su se bili spremni susresti samo oni pojedinci u Crkvi koji su u svom životu imali radikalni zaokret sličan onim pred Damaskom. Samo u takvom susretu s njime moguće je do kraja osjetiti kako su cijeli taj život i sva njegova apostolska aktivnost, čvrsto vezani uz jedno ime i jednu osobu, ime i osobu Isusa Krista kojemu je Pavao sve podredio. Bez Pavla nije moguće do kraja shvatiti Isusa iz Nazareta jer je on njegov najbolji navjestitelj. Isto tako je nemoguće shvatiti Pavla bez Isusa Krista jer on je za njega sve, on je tajna njegova života i njegove neviđene aktivnosti u službi Evanđelja. Podrazumijeva se da su Pavlove poslanice najvažniji izvori za upoznavanje velikog apostola. On o sebi govori škrto i vrlo samozatajno, ali samo onoliko koliko je njegova sudbina vezana uz sudbinu evanđelja. Zato Pavla najbolje možemo upoznati ako znamo oslušivati ono što on u svojem Evanđelju, iako s vrlo malo riječi, kaže ponešto sam o sebi. Misli da je dijete milosti Božje, koja ga je učinila apostolom Isusa Krista. *“Ali milošću Božjom jesam što jesam i njegova milost meni ne bijaše zaludna; štoviše trudio sam se nego svi oni – ali ne ja, nego milost Božja sa mnom.”* (1 Kor 15,10).⁸⁶

2.1.2.4. Karakterne odlike Apostolova lika

Cijela starozavjetna povijest i biblijski kontekst govora o pozivu proroka vodi prema zaključku kako Bog izabire svoje glasnike i poslanike gledajući na sposobnost osobe ljubiti srcem (usp. 1 Sam 16,7). To je manifestacija Božje logike izabranja koja često puta ne odgovara ljudskoj. Ipak, bez obzira koliko teško poslanje Bog dodijelio svoje poslaniku, on ga uvijek obasiplje milosnim resursima koji ga osposobljavaju za plodonosno i uspješno služenje. Želimo li promatrati karakter svetoga Pavla, valja se poslužiti dosezima eksperimentalne psihologije koja karakter osobe analizira promatrajući afektivnost,

⁸⁵Usp. DUGANDŽIĆ Ivan, *Pavao, svjedok i apostol Isusa Krista*, 29–32.

⁸⁶ Usp. isto, 9-10.

emocionalnost i brzinu reakcije.⁸⁷ Pavao govori o Kristovom predanju Crkvi jer kršćani koji pripadaju Bogu ne smiju ugađati svome tijelu i svojim strastima i prepuštati se bludnosti već trebaju „*ugađati Bogu*“ kojem pripadaju (usp. 1 Sol 4,1). Smatra sebe vječitim dužnikom Kristove ljubavi jer je ljubav prožimala i nosila cijeli njegov život i cijelu apostolsku aktivnost: „*Zar je Krist razdijeljen? Zar je Pavao raspet za vas...?*“ (1 Kor 13). Pavlova ljubav nije samo plod nekoga zdravoga prirodnoga ljudskog osjećaja za drugog čovjeka, već puno više od toga. Ljubav je proizašla iz Kristove ljubavi prema nama, tako kaže Pavao: „*Nada pak ne postiđuje. Ta ljubav Božja je razlivena u srcima našim po Duhu...*“ (Rim 5,5-8). Dokaz i pokriće Kristove ljubavi za Pavla predstavlja to što je On dao svoj život za nas. Veličina Božje ljubavi je neizmjerne i Pavao, pokušavajući ju objasniti, tu je ljubav mjerio činjenicom što ju čovjek ničim nije zasluživao, jer je Krist umro za grešnike i bezbožnike. Zaključuje kako nema te sile i te kušnje koja će odvojiti čovjeka od te silne Božje ljubavi kojom smo vezani s Njime, on je čvrstoga uvjerenja u to i u Kristovu smrt za nas i sve ljude kojom je pokazao neizmjernu ljubav. „*Tko će nas rastaviti od ljubavi Kristove? Nevolja? Tjeskoba?...*“ (Rim 8,35-37), Iz činjenice da je Bog svojom ljubavlju obgrlio i grešnike i bezbožnike, iz te činjenice Pavao crpi snagu za svoju ljubav, ne samo prema Bogu i Kristu, nego i prema svom apostolskom poslanju i vjernicima, koje oslovljava s „*ljubljeni moji*“ (1 Kor 10,14).⁸⁸

Gledajući Pavlovu osobnost, može se vidjeti kakosu njezine karakteristike pogodovale vrijednosti univerzalizma kojim je Gospodin obilježio njegovo poslanje. Kako je bio prilagodljiv i pristupačan, Pavao je baš zbog tih osobina odstupio od svog uvjerenja i stava da ne bi sablaznio vjernike koji su još uvijek naginjali ceremonijama i pristao je sudjelovati u nekoj vrsti nazirejskog obreda (usp. Br 6,2). „Pošto je nazirejski obred neka vrsta posvećenja, Pavao je smatrao da to nije direktna suprotnost svemu što je dotle učio. Međutim i ta neopreznost je bila dovoljna da iskomplicira posljednje dane njegovog života.“⁸⁹

⁸⁷ Usp. BOŠNJAKOVIĆ Josip, *Kreativnost kao izvor radosti u životu sv. Pavla*, u: Apostolu naroda. Zbornik radova svećenika studenata Papinskog hrvatskog zavoda sv. Jeronima o sv. Pavlu u njegovu jubileju, Papinski hrvatski zavod svetog Jeronima, Rim, 2009., str. 231. – 255.

⁸⁸ Usp. DUGANDŽIĆ Ivan, *Pavao, svjedok i apostol Isusa Krista*, 29–32.

⁸⁹ Usp. BOROVIĆ, Pavle, *Biblijski priručnik*, Dobra vest, Zagreb – Beograd, 1991., str. 189.

Na temelju Pavlovih pisama ubrojiti ćemo ga među «strastvene» zanesene osobe: njegov je karakter «vrlo bogat, nadaren, aktivan, emotivan zbog čega djeluje brzo, odlučno imajući vrlo brzo odgovor zašto nešto čini... Osobe s ovakvim karakterima «bogate osobe, «velike vrijednosti, ali nisu baš lake, upravo jer imaju snažan dinamizam. Također, Pavao će biti vrlo inicijativan jer se neće bojati ni jedne skupine ljudi, govorit će svima, zajednicama i pojedincima, kod njega neće biti barijere. Nadalje, poduzet će putovanja koja ni danas nisu jednostavno ostvariva... Duh Sveti će ga «nadahnuti». U Pavlu će neprestano započinjati nove koncepcije, na obzorju će biti novi putovi. Dok bude odlazio na put već će razmišljati o novome. Sve svoje darove emotivno-afektivne on je zanesenjački je ugradio u ljubav prema Kristu da bi Krista strastveno ljubio: „*Ali što mi god bijaše dobitak, to poradi Krista smatram gubitkom. Štoviše, čak sve gubitkom smatram zbog onoga najizvrsnijeg, zbog spoznanja Isusa Krista, Gospodina mojega, radi kojega i u njemu se nađem - ne svojom pravednošću, onom od Zakona, nego pravednošću po vjeri u Krista, onom od Boga, na vjeri utemeljenoj (usp. Fil 3,7-9)*”.⁹⁰ U odnosu s drugima Pavao će izražavati veliku privrženost prema onima kojima ga Bog šalje (usp. 2 Tim 1,4; Rim 16). Nadalje, on će dubokoreflektirati ono što je doživio što potpomaže izbjegavanje površnosti u odnosima i nauku. Njegov osebujan karakter će se koji putazapaliti i prijećiu svađu (usp. Dj 15,39). U izražavanju onoga što osjeća, često zanesen, ponekad će i pretjerati (usp. 2 Kor 1,8; 1 Sol 2,13).⁹¹ Pavao je pri ulasku u Rim unio raspoloženje, pozdravio je braću Rimljane i obradovao se jer je bio svjestan važnosti toga dana. Pavao je uvijek svoje govore započinjao pozdravnom riječi, zahvalom i molitvom kako kaže u Rim 1,8: „*Ponajprije zahvaljujem Bogu mojemu po Isusu Kristu za sve vas: što se vaša vjera navješćuje po svem svijetu*“.⁹²

⁹⁰Usp. BOŠNJAKOVIĆ Josip, *Kreativnost kao izvor radosti u životu sv. Pavla*, u: *Apostolu naroda*, 231 – 255.

⁹¹Usp. isto, 231. – 255.

⁹² Usp. BEA Agostino, *Lik i misao Pavla apostola i drugi vatikanski sabor*, 11–17.

2.1.2.5. Univerzalnost Pavlova poslanja

Objava koju je Gospodin dao Ananiji glede Pavlova poslanja jasno je dala do znanja: izabran je pronijeti ime Isusovo i ispovijedati ga pred poganima i Židovima⁹³. Na razini razvoja Djela apostolskih, ovo predstavlja apsolutnu novost. Doduše, u Dj 8,26-40 đakon Filip je evangelizirao Etiopljanina, dvorjanina etiopske kraljice, no on je već prethodno bio obraćen na židovstvo te je stoga pripadao Izabranom narodu. Do sada je ime Isusovo bilo naviještano samo u krugu židovskog religioznog korpusa, a sada Gospodinova objava otvara put daljnjem razvoju Crkve i imenuje njezina glavnoga protagonista: Pavla! Time dojučerašnji progonitelj kršćana biva uzet u red crkvenih službenika. Štoviše, upravo njegovo poslanje predstavlja ga prvim Apostolom koji će svojim djelovanjem Crkvu povesti ispunjenju Isusova programatskog plana izrečena u 1,8, neposredno pred uzašašće: *...bit ćete mi svjedoci u Jeruzalemu, po svoj Judeji i Samariji i sve do kraja zemlje*⁹⁴.

Opunomoćen za poslanje univerzalnog dometa, prve dane svoga kršćanskog života Pavao provodi u kršćanskoj zajednici u Damasku gdje se odmah susreće s pitanjem kršćanstva koje se sastojalo i od obraćenih pogana. Tu Pavlova teologija ima svoje korijene i tu je on stvarao svoje evanđelje. Budući da je pozvan za apostola neposredno od Isusa Krista, tako i njegovo evanđelje nije od ljudi nego od Isusa Krista pred Damaskom.⁹⁵ Nikada nije odlučio niti je uopće zamišljao da bi mogao biti apostol Isusa Krista. Naprotiv, on je bez prethodne zasluge bio „izabran već od majčina krila“ (usp. Gal 1,15). Siguran je da je poziv na ovu misiju bio milost, a Gospodin mu je po Ananiji objavio cilj: *ići će pred narode i kraljeve i sinove Izraelove* (Dj 9,15).

Događaj pred Damaskom Pavao je prihvatio kao poziv na propovijedanje evanđelja među poganima. Obraćajući se Rimljanima iskazuje posebnu svijest o apostolskom poslanju i dostojanstvu: „Vama pak, poganima velim: ja kao apostol pogana službu svoju

⁹³ Usp. DILLON Richard J., „Djela apostolska“, 450.

⁹⁴ Usp. ALEXANDER Loveday, „Acts“, u: BARTON J. – MUDDIMAN J. (urr.), *The Oxford Bible Commentary*, Oxford University Press, New York 2001., 1028-1061, ovdje 1039.

⁹⁵ Usp. DUGANDŽIĆ Ivan, *Biblijska teologija Novoga zavjeta*, 98–100.

proslavljam...“ (Rim 11,13). Pavao, oslanjajući se na poziv proroka Jeremije, svoj poziv shvaća kao dio Božjega plana spasenja svih naroda u kojemu će on imati točno određenu misiju. *Odlučen je za evanđelje Božje* i zato on može reći da je po Božjoj volji određen i pozvan za apostola: „Pavao po Božjoj volji pozvan za apostola Krista Isusa.“ (1 Kor 1,1).

Poslan je poganima, a o Židovima ne govori u smislu njihove prednosti pred poganima, nego o narodu kojeg često susreće s poganima. Pavao je za Luku propovjednik za „sve narode“. Čitav prostor do Rima prvim misijskim putovanjem pretvorit će se u veliku baklju i osvijetliti veliko područje.⁹⁶

2.1.2.6. Pavlov univerzalizam u znaku križa

Već pri samoj najavi programa Pavlova poslanja najavljene su patnje. Naime, grčki veznik *gar* koji stoji na početku 9,16, daje do znanja kako je pronošnje Isusova imena pred narode, kraljeve i sinove Izraelove neodvojivo od patnji koje će Apostol podnositi⁹⁷.

Pavlu je od velike važnosti bio križ (usp. 1 Kor 1,18). Za njega je križ postao metafora ne samo Kristove ljubavi, nego i potpune nemoći svijeta koji je osudom Isusa na križ iscrpio sve svoje mogućnosti. Kadaveć u Damasku doživljava brodolom, kad ga njegovi izdaju – a to će se ponavljati tijekom cijeloga njegova djelovanja – u samoći zatvora i usred progona, onaj ga je glas učvršćivao u njegovom pozivu. Apostol je poslanik „par excellence“. *Poslan* implicira postojanje onoga koji šalje, a on naravno ima veći autoritet od poslanog i tako ga pretvara u poslanika. Pavlova je misija od Boga, bez ljudskog posredovanja.⁹⁸ Stoga će biti pod zaštitom onoga većega koji će ga krijepiti na tegobnom putu koji započinje.

Postoji velika razlika između Pracrkve i njega. Učenicima koji su bili svjedoci Isusova raspinjanja i smrti, to je bio strahovit šok koji je prevladan pozitivnim šokom

⁹⁶ Usp. DUGANDŽIĆ Ivan, *Obraćanje sv. Pavla, Prvo misijsko putovanje i apostolski sabor*, u Kateheza (18), 1996., str. 43–44.

⁹⁷ Usp. SCHNEIDER, Gerhard, *Apostelgeschichte 9,1 – 28,31*, HerdersTheologischerKommentarzumNeuen Testament, Herder, Freiburg im Breisgau 1982., 30.

⁹⁸ Usp. DUGANDŽIĆ Ivan, *Bog – sve u svemu*, KS, Zagreb, 1996., str. 39–41.

Isusova uskrsnuća i ukazanjima Uskrsloga. U Pavlu je upravo suprotno. On je pred Damaskom odmah doživio uskrsloga i proslavljenoga Gospodina, a onda je tek shvatio da je to raspeti Isus iz Nazareta kojega je on mrzio i čije je učenike nemilosrdno progonio.⁹⁹ Shvatio je kako je Isus iz Nazareta predmet najveće ljubavi Božje što je on i pokazao uskrisivši ga od mrtvih (usp. Pnz 21,23).¹⁰⁰ Vremenom je u njemu sve više rasla spoznaja kako propovjednik Kristova križa, da bi potpuno ostvario cilj svoga poslanja, mora i sam biti obilježen križem.¹⁰¹ To ga je tjeralo da sve više postane sličan Kristu. Već i proroci napadaju obrezanje samo naizvan i traže *obrezanje srca* (Jer 9,25-26). Ta i Abraham je primio znak obrezanja kao *pečat pravednosti* (Gal 4,11) po vjeri – to znači prije obrezanja – i tako postao otac svih neobrezanih vjernika (usp. Rim 4).¹⁰²

2.1.2.7. Poslanica Galaćanima: usporedan prikaz Pavlova poziva, univerzalnosti i križa

Možda naj snažnije obrazloženje događaja pred Damaskom imamo u Poslanici Galaćanima jer dolazi od samog Apostola. „*Da u meni objavi Sina svoga da ga propovijedam među poganima*“ (Gal 1,16) J. Blank u svom djelu *Pavao i Isus* upozorava da treba gledati širi kontekst izreke u Gal 1,15, koja glasi: „*Pavao – apostol, ne od ljudi, niti po kojem čovjeku, već po Isusu Kristu i Bogu Ocu koji ga uskrisi od mrtvih*“. Ovaj spis smatra se najtemperamentnijim, čak temperamentnijim i od 2 Kor. Zato se kaže da je Pavao kao apostol napadnut posredno jer je napadnuto njegovo Evanđelje koje naviješta univerzalistički orijentiranu milost Kristovu. Spominjući Pavlove protivnike u Galiciji, starija egzegeza, govori o „judaistima“ i pri tome misli na onaj dio judeokršćanstva koji je zastupao strogo opsluživanje Zakona. U novije vrijeme smatra se da su to bile zastupane teze o judaističkim kršćanima iz poganstva „koji Pavla nisu držali apostolom Isusa Krista već pristalicom jeruzalemske crkve“.¹⁰³ Proizlazi zaključak da im je bilo najviše stalo do obrezanja, ali i do štovanja pojedinih prirodnih sila te obdržavanja određenog kalendara. Pavao želi raščistiti i činjenicu da je to ljudsko evanđelje ili ljudska stvar. U Gal 1,11-16

⁹⁹Usp. DUGANDŽIĆ Ivan, *Pavao, svjedok i apostol Isusa Krista*, 48 – 52.

¹⁰⁰Usp. isto, 52.

¹⁰¹Usp. isto, 38 – 40.

¹⁰²<http://sveto-pismo.net/2017/02/19/dj-15-i-imperativnost-ekumenskog-djelovanja/>

¹⁰³Usp. DUGANDŽIĆ Ivan, *Bog sve u svemu*, 40.

Pavao iznosi vrlo promišljen i sadržajan teološki odgovor: „*Obznanjujem vam, braćo: evanđelje koje sam navješćivao nije od ljudi, niti ga ja od kojeg drugog čovjeka primih ili naučih, nego objavom Isusa Krista. Ta čuli ste za moje negdašnje ponašanje u židovstvu: preko svake sam mjere progonio i pustošio Crkvu Božju te sam u židovstvu, prerevno odan otačkim predajama, nadmašio mnoge vršnjake u svojem narodu. Ali kad se Onomu koji me odvoji već od majčine utrobe i pozva milošću svojom, svidjelo otkriti mi Sina svoga da ga navješćujem među poganima, odmah, ne posavjetovah se s tijelom i krvlju i ne uzidoh u Jeruzalem k onima koji bijahu apostoli prije mene, nego odoh u Arabiju pa se opet vratih u Damask*“. Što se tiče govora o Pavlovom univerzalističkom evanđelju kao ljudskoj stvari, ono je to moglo biti na dva načina: da ga je apostol primio ili da je naučio od nekog čovjeka. Jedno i drugo on može energično zaniijekati. Pavao želi reći da evanđelje koje je navijestio Galaćanima nije primio ni u obliku neke predaje niti je naučio i time potvrđuje da nije „ljudsko evanđelje“. ¹⁰⁴ Krist ga je oslobodio, ali se Pavao odrekao slobode i postao slugom svih (usp. 1 Kor 9,19). ¹⁰⁵

Borio se s mišljenjem Galaćana koji su se okrenuli od Evanđelja što im ga je on navijestio, i koji pod utjecajem judaizanažele ponovno prihvatiti obrezanje i vršenje svih propisa Zakona. Pavao na to odgovara da oni zapravo to čine da ne budu više proganjani zbog Kristova križa: „*Svi koji se hoće praviti važni tijelom, sile vas na obrezanje, samo da zbog križa Kristova ne bi trpjeli progono.*“ (Gal 6,12). Nije dao na sebe pa im govori da unatoč tome što oni žele što dalje od Kristova križa, neka njega ostave da on bude dosljedan sam sebi i kaže kako se nema ničim drugim ponositi osim križem Gospodina Isusa Krista kako i donosi u Gal 6,14.17: „*A ja Bože sačuvaj da bih se ičim ponosio osim križem Gospodina našega Isusa Krista po kojem je meni svijet raspet i ja svijetu*“ ¹⁰⁶

¹⁰⁴ Usp. DUGANDŽIĆ Ivan, *Bog sve u svemu*,39–41.

¹⁰⁵ Usp. VIDOVIĆ Marinko, *Pavlovski spisi*, CuS, Split, 2007., str. 54.

¹⁰⁶ Usp. DUGANDŽIĆ Ivan, *Pavao, svjedok i apostol Isusa Krista*,38 – 40.

2.2. Crkva u Antiohiji: počeci univerzalnog evangeliziranja (Dj 11,19-30)

Ponajprije valja reći da jedanaesto poglavlje započinje Petrovim izvještajem u Jeruzalemu.¹⁰⁷ U Dj 10 predstavljeno je kako je Duh vodio Petra da krsti poganina Kornelija. U Dj 11,1-17 opisano je kako se po povratku u Jeruzalem Petar opravdavao što je krstio pogane. U ovome se može vidjeti Božja volja.¹⁰⁸ Stoga nam Luka donosi sljedeće u Dj 11,18: „*Kad su to čuli, umiriše se te stadoše slaviti Boga govoreći: 'Dakle i poganima Bog daje obraćenje na život!'* Redci 19-26 sastoje se od triju dijelova. Redak 19 čini općeniti prijelaz, redci 20-21 izvješćuju o poslanju u Grčkoj, 22-24 o Barnabinu poslanju, a 25-26 o Barnabi i Savlu. Sva tri završavaju općim izvješćem o uspjehu u Antiohiji i pod voljom su Božjom.¹⁰⁹

Dj 11,19-20:

„Oni dakle što ih rasprši nevolja nastala u povodu Stjepana dopriješe do Fenicije, Cipra i Antiohije, nikomu ne propovijedajući Riječi doli samo Židovima. Neki su od njih bili Ciprani i Cirenci. Kad stigoše u Antiohiju, propovijedahu i Grcima, navješćujući evanđelje: Gospodina Isusa.“

Ovdje vidimo retrospekciju događaja u doba progona nakon Stjepanova mučeništva. Fenicija se nalazila duž sjeveroistočnog dijela Sredozemnog mora, danas je to Libanon, zatim Cipar, otok uz sjeveroistočni dio Sredozemnog mora te Cirena koja je bila lučki grad, a danas je to Libija. Širili su evanđelje samo Židovima.¹¹⁰ Nakon Kornelijeva obraćenja bilo je za očekivati obraćenje pogana. To se i dogodilo u Antiohiji gdje se razvila crkva s mnoštvom pogana.¹¹¹ Zajednicu su činili ne samo pokršteni Židovi, nego i obraćeni

¹⁰⁷ Usp. DILLON Richard J., „*Djela apostolska*“, 457.

¹⁰⁸ Usp. BROWN Raymond E., *Uvod u Novi zavjet*, KS, Zagreb, 2008., str. 293.

¹⁰⁹ Usp. KLIESCH Klaus, *Djela apostolska*, KS, Zagreb, 1993., str. 77.

¹¹⁰ Usp. MACDONALD William, *Komentar Novoga Zavjeta*, 48.

¹¹¹ Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, 140.

pogani.¹¹²U tome smo vidjeli temelj Pavlova poslanja, a to je da privede pogane obraćenju. Crkva je razvojem nutarnje univerzalnosti gubila svoja judeokršćanska obilježja, a postajala Crkva poganskog svijeta jer su se uključivali i Grci i to bez obrezanja. Zajednica u Antiohiji brzo je rasla, kako je već istaknuto, i to na način otvorenosti zajednice prema poganima koji su izrazili spremnost prihvatiti Evanđelje.¹¹³ Evanđelje je navješćivano i Grcima, stoga vidimo suprotnost s 19. retkom. Luka govori o masovnom širenju evanđelja poganima.¹¹⁴

Dj 11,21-26:

„Ruka Gospodnja bijaše s njima te velik broj ljudi povjerova i obrati se Gospodinu. Vijest o tome doprije do Crkve u Jeruzalemu pa poslaše Barnabu u Antiohiju. Kad on stiže i vidje milost Božju, obradova se te potaknu sve da u odlučnosti srca ostanu uz Gospodina. Ta bijaše to muž čestit, pun Duha Svetoga i vjere. Znatno se mnoštvo prikloni Gospodinu. Barnaba se zatim zaputi u Tarz potražiti Savla. Kad ga nađe odvede ga u Antiohiju. Punu su se godinu dana sastajali u toj Crkvi i poučavali poveće mnoštvo te se u Antiohiji učenici najprije prozvaše kršćanima.“

Druga konstatacija o rastu crkve nam govori o priklanjanju mnoštva Gospodinu u 24. retku i treća o poučavanju mnoštva punu godinu dana u Crkvi prema 26. retku. Istaknuto je jedinstvo crkve. Komunikacija između Antiohije i Jeruzalema bila je živa i vijest o tome da se pripovijedalo Grcima se proširila. Barnaba biva poslan i gledao je samo na bitno.¹¹⁵Luka na poseban način govori o Barnabi i značajkama njegova poslanja jer je Crkva puno dobila njegovim dolaskom. Osobe Djela apostolskih predstavljene su kao ljudi Duha čiji je glavni pokretač sam Bog. Barnabin odlazak u Antiohiju praćen je Božjom prisutnošću.¹¹⁶ Budući da je Barnaba porijeklom iz Cipra, važno je reći kako je pristupio kršćanskoj prazajednici (usp. Dj 4,36s) i ta ista zajednica s povjerenjem ga šalje u izaslanstvo. Luka ga opisuje kao *dobrog čovjeka, puna Duha Svetoga i vjere* (usp. Dj

¹¹² Usp. BURIC Viktor, *Sveti Pavao kao pisac*, KS, Zagreb, 2009., str. 92.

¹¹³ Usp. DUGANDŽIĆ Ivan, *Pavao, svjedok i apostol Isusa Krista*, 55.

¹¹⁴ Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, 141.

¹¹⁵ Usp. ČATIĆ I., *Povijesni kontekst Pavlova života i djela apostolska*, 37

¹¹⁶ Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, 141.

11,24).¹¹⁷ Barnaba je htio da se Crkva obogati njihovim naukom o univerzalizmu pa je zato najprije htio smiriti Pavlaidovesti ga da zajedničkim snagama poučavaju.¹¹⁸ Rast se Crkve razvijao i sa sastajanjem Židova i pogana koje je bilo bez većih poteškoća i s obiljem Božjega blagoslova.¹¹⁹ U Antiohiji su učenici po prvi puta nazvani kršćanima. Taj naziv „kršćani“ smatran je pogrdom, ali to je Crkva prihvatila na svoju slavu.¹²⁰ „Prepoznat je novi tip zajednice, različit od onog u Jeruzalemu gdje prihvaćanje Isusa Mesije nije značilo izlazak iz sinagoge i iz zajedništva s vjernim Židovima, pa učenici nisu imali neko posebno ime, dok je ovdje u Antiohiji, zbog ulaska obraćenih pogana u zajednicu, to bilo potrebno“¹²¹. Ta zajednica judeokršćana i obraćenih pogana imala je obilježje vjernosti Kristu. To je značenje imena „kršćani“, znači Kristovi. Model je to svih kasnijih Pavlovih zajednica.¹²² Ovdje je riječ o univerzalnom nutarnjem ustrojstvu Crkve u kojoj članovi zajednice, po istim pravima i zakonima postaju i Židovi i obraćenici iz poganstva. Važno je reći kako samostojnost antiohijske zajednice ne znači prekid odnosa sa sinagogom, nego samo jasno isticanje kako su Isusovi učenici (i oni iz židovstva i iz poganstva) posebni i drukčiji od Židova.¹²³ Posve su obilježeni Kristom. Ova zajednica u Antiohiji, a napose Barnaba u njezino ime, imat će veliku ulogu u daljnjem tijeku apostolskog djelovanja i Pavlova života uopće.¹²⁴

Dj 11,27-30:

„U one dane dođoše u Antiohiju neki proroci iz Jeruzalema. Jedan od njih, imenom Agab, usta i po Duhu pretkaza da će uskoro nastati velika glad po svem svijetu. Ona i nastala za Klaudija. Stoga će svatko od učenika, odlučiše, koliko smogne poslati da se posluži braći u Judeji. To i učiniše te poslaše starješinama po Barnabi i Savlu.“

¹¹⁷ Usp. DUGANDŽIĆ Ivan, *Pavao, svjedok i apostol Isusa Krista*, 56.

¹¹⁸ Usp. MACDONALD William, *Komentar Novoga Zavjeta*, 48.

¹¹⁹ Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, 142.

¹²⁰ Usp. isto, 142.

¹²¹ Usp. DUGANDŽIĆ Ivan, *Pavao, svjedok i apostol Isusa Krista*, 56.

¹²² Usp. isto, 56.

¹²³ Usp. isto, 56.

¹²⁴ Usp. TOMIĆ Celestin, *Počeci Crkve, Pavao – apostol naroda*, 55.

Antiohija je blagoslovljena poslanjem Barnabe. Uzajamnu brigu jedna o drugoj vodile su Antiohija i Jeruzalem. Skupina proroka koji će prorokovati ovdje spominje se jedini put. Prorokovanje je dar uz dolazak Duha Svetoga. Taj dar prorokovanja imali su Antiohijci, Juda i Sila i Filipove kćeri kojim su predviđali budućnost.¹²⁵ „Glad nudi antiohijskim kršćanima mogućnost da pokažu *κοινωνία*¹²⁶ dijeleći dobra sa siromašnijim vjernicima Judeje, a progonstva nude jeruzalemskim kršćanima mogućnost da posvjedoče mučeništvom jer je smaknut Jakov, Sin Zebedejev i brat Ivanov te jedan od Dvanaestorice“.¹²⁷ Ovo je jedan način da do izražaja dođe univerzalnost po tome što će antiohijski obraćeni pogani skupljati milodare za judeokršćansku zajednicu u Jeruzalemu s kojima su braća po Isusu Kristu. Time nas Antiohija priprema za misijsko djelovanje Pavla i Barnabe koje započinje Dj 13,1.¹²⁸

2.3. I. misijsko putovanje

2.3.1. Itinerarij Pavlovog I. misijskog putovanja (46 – 49.g)

Barnaba i Pavao, kao „apostoli“ imat će vlast osnivati nove zajednice koje će o njima biti ovisne. Luka ih jedino tijekom I. misionarskog putovanja naziva apostolima (usp. Dj 14,4,14).¹²⁹ U proljeće 46. godine Pavao, Barnaba te rođak Barnabin i njihov poslužitelj Ivan Marko, koji prenosi pouku, molitve i izvještaje, odlaze iz Antiohije. Doplovivši do Seleucije plove na Cipar, u Barnabinu domovinu. Iz Cipra kreću prema Salaminu, bogatom i naprednom gradu u kojem su se dogodile značajne bitke. Nakon Salamine plove za Pergu Pamfilijsku (usp. Dj 13,13), a za sobom na Cipru ostavljaju čvrsto povezane zajednice. „Pavao tjeran Duhom Svetim odluči evangelizirati najnepristupačnije dijelove Male Azije, prodrijeti u srce zemlje i popeti se na visoravan Anatolije.“¹³⁰ Tu ih napušta Ivan i vraća se u Jeruzalem jer se pretpostavlja da se uplašio daljnjeg puta. Preko visoke planine Taurusa, Pavao i Barnaba idu prema Antiohiji Pizidijskoj. U Antiohiji, koja je maleni gradić, mnogo je uglednih Židova koji imaju svoju sinagogu i održavaju sastanke. Poslanici odlaze u 120 km udaljen Ikonij. U Ikoniju su jedni bili za Židove, a drugi za

¹²⁵ Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, 143.

¹²⁶ *Κοινωνία* u prijevodu označava zajednicu, društvo

¹²⁷ Usp. BROWN Raymond E., *Uvod u Novi zavjet*, 295.

¹²⁸ Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, 140.

¹²⁹ Usp. TOMIĆ Celestin, *Počeci Crkve, Pavao – apostol naroda*, 50.

¹³⁰ Usp. TOMIĆ Celestin, *Počeci Crkve, Pavao – apostol naroda*, 55.

apostole. Židovi su ih bili spremni kamenovati, ali su oni srećom izbjegli kamenovanje. Progonstva pomažu u širenju Božje Riječi, a ne da ju poništavaju. Poslanici dalje kreću prema Listri i Derbi navješćivati evanđelje.¹³¹ Dolaskom u Listru, seosko naselje, u kojem ljudi govore samo svojim likaonskim jezikom kojeg Pavao nije razumio, apostoli su navješćivali evanđelje samo poganima. Pavao je učinio čudo i izliječio hromoga čovjeka. Na to su pogani negativno reagirali jer su mislili da im se ponavlja prastara priča o bogovima koji su došli u ljudskom obliku i stanovnici Listre bili su kažnjeni jer ih nisu primili. Pobjegli su se da im se ne dogodi isto. U Listru su došli Židovi iz Antiohije i Ikonija kamenovati Pavla. Kad su to učinili, izvedu ga iz grada misleći da je mrtav, no Pavao je bio živ i odlučio s Barnabom otići u Derbu jer su to smatrali najboljim rješenjem. Apostoli su mnogo toga učinili u tom gradu, evanđelje je uhvatilo duboke korijene i učinili su mnoge učenicima i vratili se u Ikonij i Antiohiju (usp. Dj 14,21). Odlučili su učvrstiti duše učenika, da ustraju u vjeri, a Pavao im je dao primjer kako se uz vjeru mogu izdržati patnje i progonstva (usp. Dj, 14,22). Tako su iz Perge otišli za Ataliju, a odande ponovno prema Antiohiji, odakle su i započeli svoje putovanje i navješćaj.¹³²

2.3.2.Pavao i Barnaba misionari antiohijske crkve(Dj 13,1-52)

Ovaj tekst opisuje Pavlovodjelovanje u Antiohijipizidijskoj, koja je središte u unutrašnjosti Male Azije. U njoj postoji jaka židovska zajednica. Opisana je vjera i put kojim je došla od Židova k poganima.¹³³ Djeluje po važnim gradskim raskrižjima. Najprije se obraća svojim sunarodnjacima, pa tek onda ide dalje među pogane, ponajprije prozelitima, „bogobojažnima“ koji već pomalo poznaju ono što je Bog obećao Izraelu i poveznica su poganima. Pavao izlazi na ulice i trgove i posvuda sije Riječ Božju. Utemeljuje žive i snažne Crkve, koje kasnije i pohađa i učvršćuje. Najviše napada je doživio od obraćenika iz židovstva, posebno od farizeja. Pokušavaju narušiti ono što je izgradio, pa je to razlog njegove patnje, ali tajna njegova uspjeha i uspjeha Crkve je u

¹³¹Usp. TOMIĆ Celestin, *Počeci Crkve, Pavao – apostol naroda*, 50–60.

¹³² Usp.isto, 62–66.

¹³³ Usp. KLIESH Klaus, *Djela apostolska*, 86.

ovome: „Zato uživam u slabostima, uvredama, teškoćama, progonstvima, tjeskobama, poradi Krista, jer kad sam slab onda sam jak“ (2Kor 12, 7,10).¹³⁴

Dj 13,1-3:

„U antiohijskoj je Crkvi bilo proroka i učitelja. Barnaba Šimun zvani Niger, Lucije Cirenac, Manahen, suothranjenik Heroda četverovlasnika, i Savao. Dok su jednom obavljali službu Božju i postili, reče Duh Sveti: „De mi odlučite Barnabu i Savla za djelo na koje sam ih pozvao. Onda su postili, molili, položili na njih ruke i otpustili ih.“

Prema Dj 13,1 imamo popis i izabranje proroka i učitelja koji borave u antiohijskoj zajednici.¹³⁵ Možda su nabrojani po starosti, ako je tako, onda je Barnaba najstariji, a Savao najmlađi. Postavlja se pitanje koji su proroci, a koji učitelji? Razlika nije velika. Proroci pokazuju ostvarenje punine proroštva u Evandjelju, a učitelji ostvarenje evanđeoskog nauka.¹³⁶ Luka pokazuje kako Bog Pavla i Barnabu treba za svoju službu i uzima ih. Djelovanje je Duha nevidljivo, ali prati vidljiv čin.¹³⁷ Duh upućuje poziv u kojem do izražaja dolazi njihovo apostolstvo.¹³⁸ Duh Sveti je ta nevidljiva sila i molitvom i postom ona Crkvi nadahnjuje prave misli, a Crkva izabire i šalje pojedince koji djeluju u njezino ime.¹³⁹ Luka navodi da su Pavao i Barnaba *pozvani i odlučeni* i najvažniji dio toga poslanja je ovo što slijedi, a to je polaganje ruku.¹⁴⁰ Ovo polaganje ruku predstavlja više blagoslov ili odobrenje starješina, a nikako obred ređenja.¹⁴¹ Najviše je to bio izraz njihova zajedništva s tom dvojicom u djelu na koje ih je Duh pozvao.¹⁴² Bio je to sakramentalni čin koji označava zajedništvo Crkve u Antiohiji. Jakost je u sakramentalnom činu jer poslanici Pavao i Barnaba neće Crkvu izvijestiti o onome što su oni učinili, nego o Božjem

¹³⁴ Usp. TOMIĆ Celestin, *Počeci Crkve, Pavao – apostol naroda*, 48.

¹³⁵ Usp. DILLON Richard J., *„Djela apostolska“*, 462.

¹³⁶ Usp. TOMIĆ Celestin, *Počeci Crkve, Pavao – apostol naroda*, 48 – 49.

¹³⁷ Usp. KLIESCH Klaus, *Djela apostolska*, 83.

¹³⁸ Usp. DILLON Richard J., *„Djela apostolska“*, 462.

¹³⁹ Usp. DUGANDŽIĆ Ivan, *Pavao, svjedok i apostol Isusa Krista*, 57.

¹⁴⁰ Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, 151.

¹⁴¹ Usp. DILLON Richard J., *„Djela apostolska“*, 462.

¹⁴² Usp. MACDONALD William, *Komentar Novoga Zavjeta*, 52.

djelovanju po njima.¹⁴³ Postom, molitvom, polaganjem ruku i poslanjem, zajednica slavi ono što je doživjela kao volju Božju.¹⁴⁴ Njihova molitva prema zapisu bila je cjelonoćni sastanak, ozbiljnije naravi i dulji nego uobičajeni molitveni sastanak.¹⁴⁵ Riječ je o Barnabinu i Pavlovu poslanju s drugim učiteljima i prorocima, a nama je poznato kao prvo Pavlovo misionarsko putovanje.¹⁴⁶ Ova tri retka predstavljaju Pavao i Barnaba, kršćanski vjerovjesnici i to prvi put u Djelima apostolskim.¹⁴⁷ Kao izaslanici Antiohije oni su vezani povijesnim partnerstvom i suradnici su u apostolskoj službi. Proroci su ovdje kršćani koji podižu, hrabre i tješe zajednicu (usp. Kor 14,3). Učitelji prenose vjeru besjedama Djela apostolskih.¹⁴⁸

Dj 13,13-16:

„Pošto se Pavao i oni oko njega otisnuše od Pafa, stigoše u Pergupamfilijsku. Ivan ih napusti te se vati u Jeruzalem. Oni pak krenuše iz Perge i stigoše u Antiohijupizidijsku. U dan subotnji ušli su u sinagogu i sjeli. Nakon čitanja Zakona i Proroka pošalju nadstojnici sinagoge k njima: „Braćo rekoše, ima li u vas riječ utjehe za narod, govorite!“

„Oni oko njega“ su izraz onoga što Luka želi naglasiti i u tome uspijeva, a to je da Pavao ima sve vodstvo nad misijom. Od ovoga trenutka Pavao se spominje prvi jer mu je dodijeljeno počasno mjesto. Do sada se uvijek Barnaba spominjao prvi.¹⁴⁹ Pavao je prema Luki onaj koji je ispunjen Duhom Svetim i pokazuje se nadmoćnim. U Dj 13,9-10 posljednji je put nazvan Savlom: *„Savao, pak, zvan i Pavao, pun Duha Svetoga, ošinu ga pogledom...“*¹⁵⁰ Antiohijapizidijska je grad kojeg je Pavao posjetio na svom putu, a ona i druga mjesta pripadala su rimskoj pokrajini Galaciji.¹⁵¹ Subotnje bogoslužje u sinagogi

¹⁴³ Usp. TOMIĆ Celestin, *Počeci Crkve, Pavao – apostol naroda*, 48 – 49.

¹⁴⁴ Usp. KLIESCH Klaus, *Djela apostolska*, 83.

¹⁴⁵ Usp. MACDONALD William, *Komentar Novoga Zavjeta*, 51.

¹⁴⁶ Usp. DUGANDŽIĆ Ivan, *Pavao, svjedok i apostol Isusa Krista*, 57.

¹⁴⁷ Usp. KLIESCH Klaus, *Djela apostolska*, 83.

¹⁴⁸ Usp. isto, 83.

¹⁴⁹ Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, 154.

¹⁵⁰ Usp. KLIESCH Klaus, *Djela apostolska*, 86.

¹⁵¹ Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, 154.

obilježeno je čitanjem Zakona i Proroka.¹⁵² Čitanje iz Tore, nastavilo se čitanjem iz Proroka. Nakon pročitana tekstova uslijedilo je tumačenje u obliku propovijedi¹⁵³ Njegov općeniti plan bio je izložiti temelje židovske povijesti i svoje slušatelje približiti Kristu, izvijestiti ih o Kristovu uskrsnuću, oproštenju grijeha po Spasitelju.¹⁵⁴

Dj 13,17-25:

„Bog naroda ovoga, Izraela, izabra oce naše i uzdiže narod za boravka u zemlji egipatskoj te ga ispruženom rukom izvede iz nje. Oko četrdeset ga je godina na rukama nosio u pustinji pa pošto zatre sedam naroda u zemlji kanaanskoj, ubaštini ga u zemlji njihovoj za kakve četiri stotine i pedeset godina. Nakon toga dade im suce – do Samuela proroka. Onda zaiskaše kralja pa im Bog za četrdeset godina dade Šaula, sina Kiševa, iz plemena Benjaminova...“

U ovome dijelu govori se o ispovijesti vjere, a pregled povijesti spasenja Luka prikazuje u redcima 17-24. Cilj povijesti spasenja jest poslanje Isusa Krista (usp. Dj 13,23).¹⁵⁵ Bog izabire Izrael kao svoj zemaljski narod. Četrdeset je godina podnosio ponašanje izraelskog naroda u pustinji. *Podnošenje* u ovom kontekstu ima i pozitivnu značajku, a odnosi se na skrbništvo Boga za potrebe naroda. Govorio je o vladavini Šaula iz plemena Benjaminova, zatim o Davidu nakon Šaula koji je podignut da ga zamijeni. Bog ga je uzvisio kao čovjeka koji će vršiti njegovu volju. Iz govora o Davidu prelazi na govor o Isusu u kontekstu Davidova potomka. Pavao naviješta da je Isus Spasitelj kojeg je poslao Bog, a oni nisu navikli na taj način gledati Isusa. Poslije govori o poslanju Ivana Krstitelja i njegovom propovijedanju krštenja pokajanja izraelskom narodu i time o najavljenom dolasku Isusa kao Mesije.¹⁵⁶

¹⁵² Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, 155.

¹⁵³ Usp. DUGANDŽIĆ Ivan, *Pavao, svjedok i apostol Isusa Krista*, 59.

¹⁵⁴ Usp. MACDONALD William, *Komentar Novoga Zavjeta*, 53.

¹⁵⁵ Usp. KLIESCH Klaus, *Djela apostolska*, 87.

¹⁵⁶ Usp. MACDONALD William, *Komentar Novoga Zavjeta*, 54.

Dj 13,26-41:

„Braćo, sinovi roda Abrahamova (...) Doista, žitelji Jeruzalema i glavari njihovi ne upознаše njega ni riječi proročkih to se čitaju svake subote pa ih, osudivši ga, ispuniše. (...) Obazrite se preziratelji, snebijte se i nestanite! Jer djelo činim u dane vaše, djelo u koje ne biste vjerovali da vam ga tko ispriča.“

U ovom dijelu slijedi preformulacija onoga što je rečeno u Dj 13,16.¹⁵⁷ Postojala je jedna zapreka Pavlovoj poruci, a to je na koji način židovskoj publici pokazati iz Pisama i s autoritetom, zasnovanost Isusova uskrsnuća na proročanstvima. Da bi to učinio i omogućio, Pavao se vraća na Davidov savez (usp. Dj 13, 22.23). Poslužio se skupinom starozavjetnih stihova kako bi dokazao da je Isus uskrsnuo od mrtvih (usp. Ps 30,9). Nastupilo je vrijeme da se otkrije nadmoć nad starim. Bog u Isusu upotpunjuje djelomičnu slobodu ili oprost što su zadobili Židovi od Zakona (usp. Rim 3,12).¹⁵⁸

Dj 13,42-52:

„Na izlasku su ih molili da im iduće subote o tome govore. A pošto se skup raspustio, mnogi Židovi i bogobojazne pridošlice pođoše za Pavlom i Barnabom koji su ih nagovarali ustrajati u milosti Božjoj. Iduće se subote skoro sav grad zgrnu čuti riječ Gospodnju. Kad su Židovi ugledali mnoštvo puni zavisti psujući suprotstavljali su se onomu što je Pavao govorio. Na to im Pavao i Barnaba smjelo rekoše: „Trebalo je da se najprije vama navijesti riječ Božja. Ali kad je odbacujete i sami sebe ne smatrate dostojnima života vječnoga, obraćamo se evo poganima. Jer ovako nam je zapovjedio Gospodin: „postaviti te za svjetlost poganima. Da budeš na spasenje do nakraj zemlje.“ Pogani koji su slušali radovali su i slavili riječ Gospodnju te povjerovali oni koji bijahu određeni za život vječni. Riječ se pak Gospodnja pronese po svoj onoj pokrajini. Ali Židovi potakoše ugledne bogobojazne žene i prvake gradske te zametnuše progon protiv Pavla Barnabe, pa ih izbacije iz svoga kraja. Oni pak stresu prašinu s nogu protiv njih, pa odu u Ikonij. A učenici su se ispunjali radošću i Duhom Svetim.“

¹⁵⁷ Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, 158.

¹⁵⁸ Usp. isto, 159–160.

Subota je bila dan određen za učenje u sinagogi. Vrijeme do iduće subote Pavlu je brzo prošlo i, navješćujući narodu svoj nauk, tražio je od njih da ustraju u milosti Božjoj. Milost Božja predstavljena je njihovom željom da opet slušaju Pavla i Barnabu.¹⁵⁹ Ovaj je odlomak sam po sebi teško razumljiv, ali postoje rješenja koja se javljaju dok slijedimo Pavlove misli. Plan je to otkupljenja i primanja Božje Riječi. Božji je naum za Židove da naslijede život vječni. Pavao i Barnaba odmah su krenuli svjedočiti poganima. Nije riječ o tome da su misionari odbili svoju židovsku braću po tijelu, nego je očito da su uvijek najprije išli u sinagoge.¹⁶⁰ Slušateljstvo je nazvao braćom i sinovima roda Abrahamova. Prvi dio propovijedi Pavao je govorio o spasiteljskoj povijesti Izraela. Drugi je o temi ispunjenja proročanstva.¹⁶¹ Apostol je Pavao i u Djelima i u svojim poslanicama poseban apostol, pozvan da propovijeda uglavnom poganima kako vidimo u Dj 9,15: „*Pođi jer on mi je oruđe izabrano da ponese Ime moje pred narode i kraljeve i sinove Izraelove.*“ Pavlovo poslanje poganima vidimo i u Dj 22,21; 26,16-18.¹⁶² Židovi nisu mirovali pa su nagovorili neke aristokratkinje i gradske prvake da se suprotstave apostolima.¹⁶³ Napunili su se zavišću koja ih je odvajala od Boga i od toga da vide Božji otkupiteljski plan.¹⁶⁴ Pogani su s radošću primali Riječ Božju kad su čuli da se Božje spasenje odnosi i na njih je su smatrani predodređenima, postavljenima (usp. Rim 8,28.29).¹⁶⁵ Pavao se našao u situaciji gdje je na jedan grub način izložio situaciju s nevjernim židovima i izrazio namjeru da okrene poganima, ali već u sljedećem gradu najprije odlazi u sinagogu. Pavlov *modus operandi* glasio bi: „*Najprije Židovu, pa Grku*“ (usp. Rim 2,10).¹⁶⁶ Pavlov stav očitovan je u tome da navodi kako se Božja Riječ treba navješćivati najprije Židovima kao Božjem izabranom narodu. Oni su povlašteni naslovnici blagovijesti.¹⁶⁷ Poslanje među poganima zasniva se na Božjoj volji i tu do izražaja dolazi univerzalizam jer Bog želi spasenje svih ljudi. Odvajanje židovstva i kršćanstva gorko je iskustvo, ali Luka može iznijeti na vidjelo radost i zahvalnost zbog blagovijesti pogana koji povjerovali. Vidimo da je Riječ uspješno

¹⁵⁹ Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, 161.

¹⁶⁰ Usp. isto, 162.

¹⁶¹ Usp. isto, 158.

¹⁶² Usp. isto, 161.

¹⁶³ Usp. isto, 163.

¹⁶⁴ Usp. isto, 161.

¹⁶⁵ Usp. KLIESCH Klaus, *Djela apostolska*, 88.

¹⁶⁶ Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, 162.

¹⁶⁷ Usp. KLIESCH Klaus, *Djela apostolska*, 88.

pronesena, iako su poslanici protjerivani od strane Židova.¹⁶⁸ Ako se usmjerimo malo unatrag, od velike važnosti za Pavlovo poslanje bila je i Antiohija sirijska, jer već tamo je zaživjela univerzalnost. Naime Dj 11,25-26 govore nam o tome da je Barnaba išao u Tarz po Pavla zbog toga što je postojala mogućnost da se kršćanstvo već tada proširi na pogane.¹⁶⁹

2.3.3. Bilanca prvoga misijskog putovanja

Po uzorku djelovanja u Dj 13,4-52, Pavao je u Dj 14 prikazan kako misionari te po istočnom dijelu Male Azije osniva crkvene zajednice na istom univerzalističkom principu kao što je i antiohijska. Na širem crkvenom planu, ovo će imati dalekosežne posljedice. Obrat među poganima i Židovima odvio se prema ovome: „I dok je kod Petra u 10,1 – 11,18 obraćenje pogana bilo rijetka pojava, u Pavlovom djelovanju uočavamo značajan obrat: „Nakon prvih obraćenja pogana u Antiohiji (11,20-21) a pogotovo nakon Pavlovog i Barnabinog misijskog putovanja Malom Azijom, situacija je radikalno izmijenjena: sad su Izraelovi sinovi tj. judeokršćani manjina u novonastalim crkvenim zajednicama. Pogani po milosti ulaze u baštinu Izraela, ne obdržavaju Zakon i odjednom su ravnopravni s judeokršćanima koji su odmalena primili religiozno obrazovanje i duhovnu formaciju! Videći da su u manjini i da većina crkvenih zajednica Zakon više ne obdržava, judeokršćani doživljavaju da se Crkva stubokom izmijenila.“¹⁷⁰ Prema Pavlu, ovo je teološki razumljiv razvoj stvari, stoga ga razlaže uposlancima Rimljanima gdje nam govori o pitanju Božjeg izabiranja: „*Jer nisu Izrael svi koji potječu od Izraela: i nisu sva djeca Abrahamova zato što su njegovo potomstvo, nego po Izaku će ti se nazivati potomstvo; to jest: djeca tijela nisu i Božja djeca, nego djeca obećanja računaju se u potomstvo...*“ (Rim 9,6-13). Bog je izabrao Izaka i Jakova, a ne Jišmaela i Ezava, to počiva na Božjem izabiranju: „*svi koji u Krista vjeruju, bili oni po podrijetlu Židovi ili pogani, djeca su Božja, pravi Izrael, a svi oni koji u Krista ne vjeruju bez obzira na njihovo podrijetlo isključeni su iz spasenja*“. Izrael je prema Pavlu izabrani narod Božji. Kršćani postaju duhovni Izrael tako što se vode onime

¹⁶⁸ Usp. KLIESCH Klaus, *Djela apostolska*, 88.

¹⁶⁹ Usp. BROWN Raymond E., *Uvod u Novi zavjet*, 422.

¹⁷⁰ <http://sveto-pismo.net/2017/02/19/dj-15-i-imperativnost-ekumenskog-djelovanja/>.

što Izrael naučava i bivaju spašeni. Pavao u Rim 11,17-18 kaže: „*Pa ako su neke grane odlomljene, a ti divlja maslina, pricijepljen umjesto njih, postao suzajedničar korijena, sočnosti masline, ne uznosi se na grane. Ako li se hoćeš uznositi – ne nosiš ti korijena, nego korijen tebe*“. U ovom tekstu odlomljene su grane Židovi koji nisu prihvatili Krista, a divlja maslina kršćani iz progonstva. Tijekom povijesti ovo se krivo shvatilo – da je Izrael definitivno odbačen.¹⁷¹ Potrebno je isticati da je Jahve blagoslovio Jišmaela i Ezava, i sve ljude, a time se želi još više naglasiti da „*Bog želi da se svi ljudi spase i dođu do spoznanja istine*“ (usp. 1 Tim 2,4). Pavao je isticao da kod Izraelaca nije dovoljna samo vanjska pripadnost Abrahamu ili Kristu, nego je potrebna življena i djelotvorna vjera koja se razvija u povjerenju i ljubavi (usp. Jak 2,14-26).¹⁷²

„Sumirajući bilancu prvog Pavlovog misijskog putovanja, Luka sa zadovoljstvom ističe da su se *poganima otvorila vrata vjere* (Dj 14,27). Ne osvrće se na teškoće pa ni na mučeništvo koje je Pavao gotovo podnio – kao da sve to nije važno u usporedbi s *vratima vjere* koja su se otvorila poganima!“¹⁷³ Prvim Pavlovim misionarskim putovanjem, Radosna se vijest proširila prostranstvima poganskog svijeta. Pavlu i jesu ostali samo pogani jer su Židovi odbijali primiti Radosnu vijest. Kako je i sam autor Berchard opisao Lukinu teološku koncepciju, Isus Pavla šalje propovijedati narodima ekumene što samoisključenjem naroda biva propovijed za pogane.¹⁷⁴

2.4. Apostolski sabor – potvrda Pavlova misijskog djelovanja (Dj 15,1-41)

Tekst Dj 15,1-35, djeluje kao zaokružena cjelina koja rezimira Dj 6 – 14. U prvom dijelu Dj 15,1-21 Luka izvještuje o sastanku „apostola i starješina“ u Jeruzalemu (15,6) koji se zove Apostolskim saborom, a u drugom dijelu o Apostolskom dekretu što ga taj sabor donosi kako bi riješio konflikt u Antiohiji. Prema 15,30 vidimo da se taj konflikt odnosio i na održavanje Mojsijeva zakona s obzirom na meso žrtvovano idolima. Zbio se nakon sabora, a dekret je odgovor na apostolski sabor koji se nije bavio problematikom

¹⁷¹ Usp. REBIĆ Adalbert, *U tebi će biti blagoslovljeni svi narodi*, KS, Zagreb, 2011., str. 194–195.

¹⁷² Usp. isto, 194–195.

¹⁷³ <http://sveto-pismo.net/2017/02/19/dj-15-i-imperativnost-ekumenskog-djelovanja/>

¹⁷⁴ Usp. DUGANDŽIĆ Ivan, *Obraćanje sv. Pavla, Prvo misijsko putovanje i apostolski sabor*, 44.

odnosa kršćana i Židova, a još manje kršćana i pogana, već o odnosima unutar kršćanske zajednice. Postavlja se pitanje kako je Luka u Dj 15 povezoao dvije različite stvari, Apostolski sabor i na njemu sklopljen dogovor o daljnjem misionarenju pogana na jednoj, te Apostolski dekret na drugoj strani kao odgovor antiohijskog konflikta. Koristio je tri različita izvora za najuvjerljivije rješenje, a to su: izvješće antiohijske zajednice o svom vlastitom utemeljenju (Dj 11,19-26), izvješće o Jeruzalemskom saboru i dogovoru (11,27-30; 15,1-4) te izvješće o nastanku „Apostolskog dekreta“ (Dj 15,5-12.13-33). Lukina teološka namjera bila je izvijestiti o obraćenju Pavla, u kojem je rečeno da je on „*izabrano sredstvo da donese moje ime i pred pogane*“ (usp. Dj 9,15), donio je tekst o Kornelijevu obraćenju i njegovu krštenju od strane Petra.¹⁷⁵ Prošlo je deset godina ili nešto više otkako su apostoli odobrili primitak poganina Kornelija i njegova doma u Crkvu (Dj 10 – 11), no protivljenje je ojačalo. Kada su izvještaji o Pavlovu uspjehu među poganima doprli do ljudi koji su spasenje vidjeli u vjeri i obrezanju, oni su u Pavlovu učenju prepoznali opasnost i otvoreno se usprotivili. Budući da je pitanje bilo presudno, apostoli i starješine trebali su hitno donijeti konačno stajalište i spriječiti raskol. Petrovo podsjećanja na ranija iskustva, kao i Pavlovi i Barnabini izvještaji o Božjem djelu među poganima, obilježili su skup. On je posjetio pogane kako bi čuli evanđelje s njegovih usana. Kad je Bog vidio da im se otvaraju srca, dao im je Duha Svetoga kao i Židovima na Pedeseticu. Tada Bog nije zahtijevao od pogana da se obrežu. Budući da ih je Bog prihvatio po načelu vjere, Petar ih je upitao zašto treba pogane stavljati pod jaram Zakona, kojeg ni oci njihovi nisu mogli nositi. Po Zakonu dolazi spoznaja grijeha, a ne spasenje od grijeha.¹⁷⁶ Problem je nastao u jeruzalemskoj crkvi, stoga su ga starješine razmatrale zajedno s apostolima. Petrova obrana misije k poganima nije bila neuobičajena i neočekivana. Ovdje je važan „motiv srca“ kojeg koristi i Pavao kako bi se usprotivio razornim pojavama u židovskom kršćanstvu. Tu kršćanin vidi razliku u izvanjskim židovskim zahtjevima i onoga što Bog traži od pogana. Bog je potvrdio svoju vjerodostojnost misije k poganima davanjem Duha Svetoga.¹⁷⁷ Naglasak se premješta s Jeruzalema i apostola na poslanje širenja evanđelja poganima i na nove Crkve.“¹⁷⁸

¹⁷⁵Usp. DUGANDŽIĆ Ivan, *Obraćenje sv. Pavla, Prvo misijsko putovanje i apostolski sabor*, 46–47.

¹⁷⁶Usp. MACDONALD William, *Komentar Novog Zavjeta*, 61.

¹⁷⁷Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, 175.

¹⁷⁸Usp. *Djela apostolska*, u: Enciklopedijski biblijski priručnik, prir. Pat i David Alexander, 654.

Dj 15,1-5:

„Uto neki siđošē iz Judeje i počēše učiti braću: „Ako se ne obrežete po običaju Mojsijevu, ne možete se spasiti.“ Kad između njih te Pavla i Barnabe nastā prepirka i raspra nemalena, odrediše da Pavao i Barnabai još neki drugi između njih uzađu u Jeruzalem k apostolima i starješinama poradi tog pitanja. Oni su dakle ispraćeni od Crkve, prolazili kroz Feniciju i Samariji propovijedajući o obraćenju pogana i donoseći svoj braći veliku radost. Kada pak stigoše u Jeruzalem, primi ih Crkva, apostoli i starješine. Ispriповјediše što sve Bogu učini po njima. Onda ustanu neki od onih što iz farizejske sljedbe bijahu prigrlili vjeru pa reknu: „Treba ih obrezati i zapovjediti im da opslužuju Zakon Mojsijev.“

Na saboru u Jeruzalemu odvila se rasprava zbog obrezanja. Neka lažna braća iz crkve u Jeruzalemu u Antiohiji su počela propovijedati u tamošnjoj zajednici.¹⁷⁹ Neodređeni „neki“ odnose se na kršćane, članove farizejske stranke.¹⁸⁰ Srž njihove poruke bila je da se pogani moraju obrezati kako bi bili spašeni. To što vjeruju u Isusa Krista nije bilo dovoljno. Morali su se podložiti i Mojsijevom Zakonu i to je bio napad na evanđelje milosti Božje. Istinsko evanđelje milosti naučava da je Isus na križu dovršio djelo nužno za spasenje. Sve što grešnik treba učiniti jest primiti Njega vjerom. Pod milošću sve ovisi o Bogu, a ne o čovjeku jer čim se uvode ljudske zasluge, to više nije milost. Ako se neki uvjeti dodaju, onda to više nije dar nego dug, a znamo da je spasenje dar.¹⁸¹ Dj 15, 1 naglašuju kako je ovdje riječ o spasenju, odnosno o nespasenju.¹⁸² Riječ je o suprotstavljajućim izvješćima o dolasku judaizantskih učitelja u Antiohiju i pobuna farizeja u Jeruzalemu. Ova dva motiva u prva dva retka kao da se povezuju s građom Dj 14,26: *„Odande pak odjedriše u Antiohiju , odakle ono bijahu povjereni milosti Božjoj za djelo koje izvršišē.“* Peti redak jest predmet vijećanja iz građe kojom se Luka poslužio.¹⁸³ Pavao i Barnaba nisu se slagali s njihovim naumom i usprotivili su se tim promicateljima židovstva. Braća iz Antiohije stoga su i odlučila poslati Pavla i Barnabu u Jeruzalem k apostolima i

¹⁷⁹ Usp. MACDONALD William, *Komentar Novoga zavjeta*, 60.

¹⁸⁰ Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, 174.

¹⁸¹ Usp. MACDONALD William, *Komentar Novoga Zavjeta*, 60.

¹⁸² Usp. KLIESCH Klaus, *Djela apostolska*, 92.

¹⁸³ Usp. DILLON Richard J., *„Djela apostolska“*, 471.

starješinama. U Jeruzalemu je Pavao nasamo otišao apostolima i starješinama te ih je potpuno izvijestio o evanđelju koje je propovijedao poganima. Bio je to javni sastanak crkve kad su neki od farizeja ustali i ustvrdili da se pogani trebaju obrezati i držati Mojsijev Zakon kako bi u istinskom smislu bili učenici.¹⁸⁴ Prema Lukinom mišljenju, Jeruzalem se spominje samo da se potvrdi što je Bog ostvario po Pavlu i Barnabi. Obrezanje je pojam judeokršćanskog uvjerenja i prema njemu kršćanin može biti samo onaj koji kršćanskom vjerom prihvaća ono što se u židovskom životu cijeni i drži.¹⁸⁵

Crkva u Antiohiji, koja je imala Pavla na čelu za širenje Evanđelje među poganima, nije se dugo radovala jer je matičnoj Crkvi u Jeruzalemu antiohijski model kršćanske zajednice postao sumnjiv i opasan. Naime, jeruzalemski Židovi koji su prihvatili Evanđelje i dalje su vršili Mojsijev zakon pa nisu mogli prihvatiti da raste broj onih kršćana koji Isusa priznaju svojim Mesijom a ne prihvaćaju Mojsijev zakon i ne dijele taj vid zajedništva s njima.¹⁸⁶ „*Ako se ne obrežete po običaju Mojsijevu*“ to znači da obrezanje propisano u Petoknjižju potječe od Mojsija.¹⁸⁷ Nama je to teško shvatiti jer nam je strana problematika Mojsijevoga zakona. Kasniji razvoj doveo je do toga da je Crkva sve više gubila svoja prvotna judeokršćanska obilježja, a sve više postajala Crkva širokoga poganskoga svijeta. U Pavlovo vrijeme tako nije bilo jer su tada kršćani smatrani samo jednom od brojnih skupina unutar židovskog naroda.¹⁸⁸

Dj 15,6-12:

„Nato se apostoli i starješine sastanu da to razmotre. Nakon duge raspre ustade Petar i reče im: „Braćo, vi znate kako me Bog od najprvih dana između vas izabra da iz mojih usta pogani čuju riječ evanđelja i uzvjeruju. I Bog, poznavatelj srdaca, posvjedoči za njih: dade im Duha Svetoga kao i nama. Nikakve razlike nije pravio između nas i njih: vjerom očisti njihova srca. Što dakle sada iskušavate Boga stavljajući učenicima na vrat jaram kojeg ni oci naši ni mi nismo mogli nositi“ Vjerujemo, naprotiv: po milosti smo Gospodina Isusa spašeni, baš kao i oni.“ Nato sve mnoštvo umuknu. Slušali su Barnabu i

¹⁸⁴ Usp. MACDONALD William, *Komentar Novoga Zavjeta*, 60.

¹⁸⁵ Usp. KLIESCH Klaus, *Djela apostolska*, 92.

¹⁸⁶ Usp. DUGANDŽIĆ Ivan, *Pavao svjedok i apostol Isusa Krista*, 60.

¹⁸⁷ Usp. DILLON Richard J., „*Djela apostolska*“, 471.

¹⁸⁸ Usp. DUGANDŽIĆ Ivan, *Pavao svjedok i apostol Isusa Krista*, 61.

Pavla koji propovijedahu kolika je znamenja i čudesa Bog po njima učinio među poganima.“

Nakon duge raspre, Petar je iznio svoj govor. Iznosi opis susreta s poganima i sve to potvrđuje Pismom. Luka iznosi Petrov govor koji je nadasve teološki. Petar se osvrće na prošlost i događaje u svezi obraćenja Kornelija te objašnjenje koje je dao Crkvi. Petrova besjeda smirila je duhove (usp. 3, 11-26). Gospodin je podario poganima svoga Duha kao i nama. Srca pogana bila su pripremljena.¹⁸⁹ Brojna znamenja i čudesa koja je Bog učinio preko njih među poganima dokaz su da Bog ne traži izvršavanje zakona, jer Gospodin čini sve novo i prestaju stare uredbe.¹⁹⁰ Očišćeno srce bilo je preduvjet za spasenje.¹⁹¹ Bog je očistio srca pogana vjerom, a ne po djelima zakona. Ne treba Zakon kao sredstvo čišćenja kada je vjera dovoljno jaka da čisti srca. Zakon se smatra blagoslovom i povlasticom, ali i teškim jarmom za Židove.

Dj 15,13-21:

„Kad oni ušutješe, progovori Jakov: „Poslušajte me, braćo! Šimun je izložio kako se Bog već na očetku pobrinu između pogana uzeti narod imenu svojemu. S time su u skladu riječi Proroka. Ovako je diosta pisano: Nakon toga vratit ću se i opet podići pali šator Davidov, iz ruševina ga podići, opet ga sazidati da preostali ljudi potraže Gospodina i svi pogani na koje je zazvano ime moje, govori Gospodin, koji to obznanjuju odvijeka. Zato smatram da ne valja dodijavati onima koji se s poganstva obraćaju k Bogu, nego im poručiti da se uzdržavaju od mesa okaljano idolima, od bludništva, od udavljenog i od krvi. Ta Mojsije od pradavnih naraštaja ima po gradovima propovjednike koji ga u sinagogama svake subote čitaju.“

Jakov je bio Gospodinov brat, ubijen u Jeruzalemu 62. godine zbog priklanjanja židovskom kršćanstvu. Poziva se na Šimunovo svjedočenje da je Bog sebi odabrao i pogane. Izraz „narod“ bio je od velike važnosti i prema Jakovljevu nauku odnosi se na

¹⁸⁹ Usp. ČATIĆ Ivica, *Povijesni kontekst Pavlova života i Djela apostolska*, 56.

¹⁹⁰ Usp. TOMIĆ Celestin, *Počeci Crkve, Pavao – apostol naroda*, 78–79.

¹⁹¹ Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, 175.

kršćane iz poganstva, a ne samo na Izrael.¹⁹² Jakov je bio pisac Jakovljeve poslanice i jeruzalemski biskup.¹⁹³ Bog sam želi od pogana učiniti narod, a Luka Crkvu kršćana iz poganstva predstavlja kao Božji narod.¹⁹⁴ „*Nakon toga vratit ću se*“ ovime je Jakov naznačio da je Božji program za sadašnje doba otvoriti vrata vjere poganima.¹⁹⁵ „Pavao sa svoje strane smatra da pravednost i spasenje nisu plod vršenja djela Zakona, već plod i posljedica vjere u Krista, izviru iz vjere (*vrata vjere!*). To je novi dar samog Boga svemu čovječanstvu, vječni znak Novog saveza koji je Bog sklopio sa svim ljudima, izvor nove duhovnosti i etike.¹⁹⁶ Poslužit će se septuagintinim prijevodom u kojoj je hebrejska riječ *yirešu* (posjedovati) zamijenjena riječju *yidrešu* (tražiti) te izraz 'dm (Edom) izrazom 'dm (čovječanstvo). Proročanstvo kako ga je oblikovao grčki prevoditelj može sada objasniti kako je uskrsli Gospodin mogao predstaviti uspostavu Izraela u smislu univerzalnoga misijskoga djelovanja svojih svjedoka.¹⁹⁷ Preostali će ljudi potražiti Gospodina i svi narodi na koje je zazvano ime Gospodnje.¹⁹⁸ Ponovno podizanje „šatora Davidova“ značilo je očekivanu obnovu Izraela prije priključenja pogana. Izrael je tu da usmjeri pogane k Bogu, a ne k sebi. Zato kršćanima ne treba „dodijavati“. Jakov traži od pogana da se uzdržavaju od mesa okaljano idolima, bludništva, udavljenoga i krvi i ako se drže tih uvjeta, tek onda mogu prisustvovati bogoslužju u sinagogi. U svakom je gradu bilo Židova koji su uvijek naučavali da je pogrešno činiti to na što Jakov upozorava.¹⁹⁹ Redovito podučavanje subotom bilo je poznato u Rimskom Carstvu, a Filon je to nazvao školom praktične mudrosti.²⁰⁰

¹⁹² Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, 177.

¹⁹³ Usp. ČATIĆ Ivica, *Povijesni kontekst Pavlova života i Djela apostolska*, 57.

¹⁹⁴ Usp. KLIESCH Klaus, *Djela apostolska*, 94.

¹⁹⁵ Usp. MACDONALD William, *Komentar Novoga Zavjeta*, 62.

¹⁹⁶ <http://sveto-pismo.net/2017/02/19/dj-15-i-imperativnost-ekumenskog-djelovanja/>

¹⁹⁷ Usp. DILLON Richard J., „*Djela apostolska*“, 473.

¹⁹⁸ Usp. MACDONALD William, *Komentar Novoga Zavjeta*, 62.

¹⁹⁹ Usp. isto, 62.

²⁰⁰ Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, 177.

Dj 15,22-29:

„Tad apostoli i starješine zajedno sa svom Crkvom zaključče izabrati neke muževe između sebe i poslati ih u Antiohiju s Pavlom i Barnabom. Bijahu to Juda zvani Barsaba, i Sila, muževi vodeći među braćom. Po njima pošalju ovo pismo: „Apostoli i starješine, braća, braći iz poganstva po Antiohiji, Siriji i Ciliciji – pozdrav! Budući da smo čuli kako vas neki od naših, ali bez našeg naloga, nekakvim izjavama smetoše i duše vam uznemiriše, zaključismo jednodušno izabrati neke muževe i poslati ih k vama zajedno s našim ljubljenim Barnabom i Pavlom, ljudima koji su svoje živote izložili za ime Gospodina našega Isusa Krista. Šaljemo vam dakle Judu i Silu. Oni će vam i usmeno priopćiti to isto. Zaključismo Duh Sveti i mi ne nametati vam nikakva tereta osim onoga to je potrebno: uzdržavati se od mesa žrtvovana idolima, od krvi, od udavljenoga i od bludništva. Budete li se toga držali, dobro ćete učiniti. Živjeli!“

Jeruzalemski sabor donio je zaključke, a ti zaključci navedeni su u apostolskom pismu o kojemu govori ovaj odlomak.²⁰¹ Prikazan je noviji način vijećanja i apostolsko pismo je „dokument“ kojeg je sastavio Luka držeći se helenističkih povjesničara.²⁰²

Apostoli i starješine, zajedno s Crkvom, odlučili su apostolsko pismo poslati u Antiohiju. S Pavlom i Barnabom u Antiohiju, pošli su Juda i Sila. Veliko je priznanje što je pismo povjereno njima da ga nose i tumače – njihova rehabilitacija!).²⁰³ Judu i Silu izabrali su Apostoli i starješine u Jeruzalemu. Zajedno sa svom Crkvom. Sila je kasnije postao Pavlov suputnik i u poslanicama se spominje kao Silvan.²⁰⁴ Od dvadeset i trećega, pa sve do dvadeset i devetoga retka prikazana je srž pisma. Pismo je upućeno braći iz poganstva.²⁰⁵ Pojam „braća“ ima hijerarhijsko značenje, a to su vodeći ljudi u Crkvi, starješine. Pismo je upućeno mnogim crkvama gdje ima mnogo obraćenika iz židovstva i gdje se vidi važnost suživota. Izrazom: „zaključismo Duh Sveti i mi“ naglašeno je djelovanje Duha Svetoga, i taj izraz „mi i Duh Sveti“ jest onaj koji će biti prisutan na svakoj odluci sabora u Crkvi.²⁰⁶ Odredbe su se odnosile na pogane po Antiohiji, Siriji i Ciliciji. Odluka je donesena uz pomoć Božje mudrosti, zato se i spominje Duh Sveti.

²⁰¹ Usp. TOMIĆ Celestin, *Počeci Crkve, Pavao – apostol naroda*, 80.

²⁰² Usp. DILLON Richard J., *„Djela apostolska“*, 474–475.

²⁰³ Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, 178–179.

²⁰⁴ Usp. MACDONALD William, *Komentar Novoga Zavjeta*, 62–63.

²⁰⁵ Usp. isto, 63.

²⁰⁶ Usp. TOMIĆ Celestin, *Počeci Crkve, Pavao – apostol naroda*, 80.

Odredbe što ih je Jakov izrekao, smatrale su se potrebnima. U posljednjem retku su drukčijim redoslijedom poredane.²⁰⁷ Mudra i hrabra odluka apostola ponukala je još više da Pavao i Barnaba zajedno s crkvom u Antiohiji pronađu pravu zadovoljštinu i priznanje za sve što su kroz svoje misije pretrpjeli poradi Evanđelja. Ovi zaključci iz pisma otvorili su put Pavlovom daljnjem misijskom djelovanju koji su pratili problemi i nove poteškoće.²⁰⁸

Dj 15,30-35:

„Oni su se dakle oprostili i sišli u Antiohiju, sabrali su mnoštvo i predali pismo. Kad ga pročitaše, svi se obradovaše zbog ohrabrenja. Juda i Sila i sami proroci, mnogim riječima ohrabriše i utvrdiše braću. Neko se vrijeme zadrže pa se onda s mirom od braće vrate onima koji ih poslaše. A Pavao i Barnaba ostadoše u Antiohiji naučavajući i navješćujući zajedno s mnogima drugima riječ Gospodnju.“

Pismo je za Antiohiju bilo veliko ohrabrenje. Učenici koji su bili tamo znali su da ih je Bog spasio kao pogane. Nakon toga dužega boravka s njima, Juda i Sila su se vratili u Jeruzalem dok su Pavao i Barnaba ostali naučavajući Riječ Gospodnju. U ovom odjeljku iznesene su posljedice i završne rečenice izvještaja iz kojih se iščitava idealna slika o radosnom prijemu odluke u Antiohiji.²⁰⁹ Važna je i uspostavljenost mira s Jeruzalemom.²¹⁰

Dj 15,36-41:

„Nakon nekog vremena reče Pavao Barnabi: „Vratimo se i pohodimo braću po svim gradovima u kojima smo navješćivali riječ Gospodnju, da vidimo kako su! Barnaba je htio povesti i Ivana zvanog Marko. Pavao pak nije smatrao uputnim sa sobom voditi onoga koji se u Pamfiliji odvojio od njih te nije s njima pošao na djelo. Spopade ih takva ogorčenost da se razidoše: Barnaba povede Marka i otplovi na Cipar, a Pavao sebi izabra Silu pa od braće povjeren milosti Gospodnjoj proputova Siriju i Ciliciju, utvrđujući Crkve.“

²⁰⁷ Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, 178–179.

²⁰⁸ Usp. DUGANDŽIĆ Ivan, *Pavao, svjedok i apostol Isusa Krista*, 62–63.

²⁰⁹ Usp. DILLON Richard J., *„Djela apostolska“*, 475.

²¹⁰ Usp. KLIESCH Klaus, *Djela apostolska*, 96.

Jeruzalemski sabor predstavio je važnost u povijesti širenja Božje Riječi jer je naglasio univerzalnu dimenziju kršćanstva. Izrael je dopustio pristup poganima u Crkvu i približio se ispunjenju zadaće koja mu je davno zadana od Boga prema Iz 49,6: *“postavih te za svjetlost narodima da budeš na spasenje do nakraj zemlje.”* Ovaj odlomak predstavlja novu fazu u Pavlovom djelovanju i povezuje dosadašnje niti koje su pomiješane.²¹¹

2.5. Itinerarij Pavlovog II. misijskog putovanja (49 – 52.g)

Nakon Jeruzalemskog sabora Pavao je zadobio jamstvo ispravnosti svoga apostolskoga djelovanja i odlučuje se za drugo misijsko putovanje.²¹² Apostol je napravio planove za početak putovanja i to putovanje bilo je za ohrabrenje obraćenika s prvog putovanja. Bog je ipak imao drugačiji plan.²¹³ Pavao je predložio Barnabi da ponovno posjete one krajeve u kojima su bili na prvom misionarskom putovanju (usp. Dj 15,36).²¹⁴ Barnaba je htio na to putovanje povesti Marka koji je s njima već putovao, ali Pavao se nije složio i odbacio je taj prijedlog zbog onoga što se dogodilo u Pamfiliji (usp. Dj 13,13). Došlo je do neslaganja među Pavlom i Barnabom i razdvojili su se. Pavao i Sila otišli su kroz Siriju i Tursku, a Barnaba i Marko otplovili na Cipar.²¹⁵ „Sila dolazi iz Jeruzalema, kao poslanik Crkve-majke u Antiohiju i nosi apostolsko pismo.“²¹⁶ Kada su stigli u Derbu i Listru, u Listri je boravio mladi učenik Timotej kojega je Pavao uzeo za svog suradnika. Krenuli su prema Frigiji, područje koje helenska kultura nije uništila, zatim odlaze u sjevernu Galaciju. Pavao je Galima govorio o temeljnim kršćanskim iskustvima, a to se odnosi na iskustva: *“života u ljubavi i predanju Isusu Kristu i oslobodilačko iskustvo, prisutnost Duha, po kojemu postajemo djeca Božja...”*²¹⁷ Nakon sjeverne Galacije pošli su u Miziju koja je bila zemlja bogata i industrijski razvijena. Stigoše u Troadu gdje im se priključio Luka koji je imao dar zapažanja i uočavanja bitnoga. Imao je visoku naobrazbu i

²¹¹ Usp. DILLON Richard J., *„Djela apostolska“*, 476.

²¹² Usp. ČATIĆ Ivica, *Povijesni kontekst Pavlova života i Djela apostolska*, 66.

²¹³ Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, 180.

²¹⁴ Usp. TOMIĆ Celestin, *Počeci Crkve, Pavao – apostol naroda*, 83.

²¹⁵ Usp. LEE ASH Anthony, *Djela apostolska*, 180.

²¹⁶ Usp. TOMIĆ Celestin, *Počeci Crkve, Pavao – apostol naroda*, 83–85.

²¹⁷ Usp. isto, 88.

za sobom nam je ostavio Evanđelje i Djela apostolska. Nakon brda Pangeja, stigoše u Filipe, grad prvog dijela Makedonije kroz koji prolazi cesta Egnacija, a povezuje Bizant s Jadranskim morem. Preko Jadranskog mora kroz Italiju vodi u Rim.²¹⁸ Grad Filipi bio je „kamen međaš u Pavlovu životu“.²¹⁹ U tom gradu pretrpio je tamnicu, ali utemeljio zajednicu. Do Soluna su krenuli kroz Amfipol i Apoloniju. I tamo stižu solunski Židovi koji su bili zavidni na širenje kršćanstva i podižu pobunu među stanovnicima toga kraja. Pavao i Sila otišli su za Bereju. U Bereji su ostali Sila i Timotej, a Pavao je krenuo prema Ateni. Pavao je tamo mogao vidjeti građevine kasnije vremena kao što su rimski forum, stou – Zenonov trijem, ali nije to Atena kao što je nekoć bila. Grad nije imao razumske oštine i Pavao se osjećao usamljenim.²²⁰ Pomalo razočaran zaputi se prema Korintu koji je 80 kilometara udaljen od Atene. Sam grad udaljen je od mora oko četiri kilometra. Korint je grad Posejdona, zaštitnika mora. Bio je to veoma bogat grad, a imao je posebno razvijeno pomorstvo uz industriju. Velika skupina židova i sinagoga uz rub grada, te Akvila i Pirscila koje je Pavao pronašao, olakšavaju Pavlu širenje kršćanstva u grčko-rimskom svijetu. Pavao je boravio kod Akvile i Priscile i kod njih je našao posao za daljnje održavanje jer i oni su bili „šatorari“. Godine 51. piše Prvu poslanicu Solunjanima. Kada je napustio Korint odlazi u Efez, a iz Efeza ide u Jeruzalem pozdraviti Crkvu i proslaviti Pedeseticu i iz Jeruzalema natrag u Antiohiju. Ovo drugo putovanje bilo je dugo i naporno.²²¹

2.6. Itinerarij Pavlovog III. misijskog putovanja (53 – 58.g)

Opet sa željom da utvrdi učenike, Pavao kreće iz Antiohije u Efez kroz Frigiju i Galaciju (usp. Dj 18,23).²²² To je grad filozofa i znanstvenika. Pavao je tamo napisao poslanicu Galaćanima i Filipljanima. Poslanica Galaćanima je „pavlovska“, nije velika i ostaje značajna u povijesti teologije i Crkvenih pokreta. Druga je po redu napisana Prva poslanica Korinćanima i u njoj usmjeruje sve prema središtu Evanđelja. Polazi od vjernosti

²¹⁸ Usp. TOMIĆ Celestin, *Počeci Crkve, Pavao – apostol naroda*, 90.

²¹⁹ Usp. isto, 93.

²²⁰ Usp. TOMIĆ Celestin, *Počeci Crkve, Pavao – apostol naroda*, 86–101.

²²¹ Usp. isto, 107–127.

²²² Usp. isto, 128.

apostolskoj predaji. U poslanici iznosi kako je po Božjoj volji pozvan za apostola Isusa Krista. Poziv i poslanje predstavio je kao služenje i to želi darovati zajednici. Kor 10,33: „*Nasljedovatelji moji budite, kao što sam i ja Kristov.*“ Pavao je zadovoljan posebno Crkvom u Efezu jer se širi i cvate. Morao je napustiti Efez. Čekao je Tita u Troadi, ali ga tamo nije našao. Napisao je Drugu poslanicu Korinćanima koja sadrži važne istine vjere: Vjera u Trojedinog Boga i odnos krštenika prema osobama Presvetog Trojstva. Od Korinta u Jeruzalem bilo je sljedeće putovanje. Iz Troade je krenuo u Milet gdje je održao svoj oprostajni govor starješinama, a vrhunac govora vidimo u Dj 20,28: „*Pazite na sebe i na svo stado u kojem vas Duh Sveti postavi nadglednicima, da pasete Crkvu Božju, koju steče krvlju svojom.*“ Nastavili su u Tir u Feniciji te preko Cezareje na moru, gradu bijelog kamena. U gradu su se zadržali duže vrijeme, a ubrzo se upute u Jeruzalem.²²³

3. BIBLIJSKO-TEOLOŠKI OSVRT NA PAVLOV UNIVERZALIZAM

3.1. Povijesno-spasenjsko očitovanje Pavlova univerzalizma

Gal 3,28:

*„Nema više: Židov – Grk! Nema više: rob – slobodnjak!
Nema više: muško – žensko! Svi ste vi Jedan u Kristu Isusu.“*

U Pavlovoj univerzalističkoj perspektivi nema više mjesta tradicionalnim razlikama koje su razdvajale čovječanstvo – kulturnim, jezičnim, vjerskim ili spolnim činjenicama. Grk postavljen u opreku Židovu sadrži sva ta značenja. Židov – muškarac, redovito je zahvaljivao Bogu što se nije rodio kao poganin ili žena, dok je žena zahvaljivala Bogu zato što je stvorena takva kakva jest. Pavao je pokazao da su u Kristu bili srušeni „stranački zidovi“ koji su u židovstvu čak bili dosta cijenjeni i uzvisivani. Podjela na ovakve skupine bila je bliska njegovim slušateljima i pomoću toga je simbolizirana podjela među njima. Apostol svoje shvaćanje temelji na tome da su svi sada *jedan čovjek ili jedna bitost u*

²²³ Usp. TOMIĆ Celestin, *Počeci Crkve, Pavao – apostol naroda*, 128–196.

Kristu. Izražen je pojam skupne cjeline, povezanosti, zajedništva. Univerzalna cjelina biva naglašena. Malen je korak od skupne cjeline i prihvaćanja pojma *tijela* gdje se sveukupnost vjernika predstavlja kao Kristovo tijelo. Gotovo da bismo mogli reći da izraz „*ako dakle pripadate Kristu*“ znači *ako ste dio Kristova tijela*. Pavao naglašava skupnoj cjelini kršćanske Crkve kako su nasljedstvo Abrahamova obećanja. Tako su svi koji su Kristovi stvarni potomci i baštinici, kako kaže knjiga Postanka²²⁴

Krštenje je krštavanje za Krista (usp. Gal 3,27). Sakrament krštenja, krštenoga usmjeruje prema Isusu Kristu i prema njegovom djelu ljudskoga spasenja. Krštenje krštenika dovodi do Isusa Krista i s njim uspostavlja najprisniji odnos. Pavao poručuje Galaćanima: „*Kristom se zaodjenuste*“ (usp. 3,27). Želio im je time objasniti da su se oni svojom voljom i svojim htijenjem zaodjenuli Kristom. Takav način tumačenja nije baš čest, ali Pavao na takav način progovara Galaćanima. Glagol „*obući*“ jest od velike važnosti i njime se poslužio u prenesenom i slikovitom značenju. Izričajem „*obući Krista*“ ističe da krštenje vjernika dovodi u najuže zajedništvo s Isusom Kristom. Gledajući to vjernik po „*oblačenju Krista*“ postaje prožet otkupljenjem koje dolazi od Isusa Krista. Postaje „*Božji sin*“ jer se zaodjenuo Kristom te time stekao udio u njegovu životu. „*Uistinu, svi ste sinovi Božji, po vjeri u Kristu Isusu*“ (usp. 3,26). Pavao glagol „*obući*“ nije upotrijebio samo u 3,27, nego i na mnogim drugim brojnim mjestima u svojim pismima. „*Obući Krista*“ znači živjeti kao što je živio Isus Krist i ponašati se u skladu s njegovim pravilima i propisima. Starozavjetna Biblija potakla je Pavla da je koristio uporabu slike oblačenja i odijevanja. Neki od izraza upućuju uvijek na glagol *obući* jer ono znači biti spašen, pravedan, imati stid, biti snažan i dostojanstven. Pripadati Kristu i zvati se njegovim konačno je značenje pojma „*obući*“.²²⁵

Pavlov univerzalizam očituje se i kroz nacionalno pitanje, stoga baštinjena univerzalnost u Kristu zahvaća pitanje nacije. Govoreći o krsnoj formuli iz 3,28 pojasnit ćemo pitanje nacionalnoga identiteta i odnosa među nacijama. Kada promišljamo o nacijama u Starom zavjetu, onda se pod tim misli na ljude istog područja, jezika, kulture i

²²⁴Usp. COLE, R.,A., *Tumačenje Pavlove poslanice Galaćanima*, DV, Novi Sad, 1986., str. 99–101.

²²⁵Usp. MANDAC, Marijan, *Krst i euharistija u novozavjetnoj i otačkoj predaji*, KS – Služba Božja, Zagreb – Split, 2016., str. 19–21.

religije. Biblijski pisci drugačije malo shvaćaju pojam *nacija* kao religijsku oznaku i razlikuje one što štiju Izraelova Boga i druge bogove. Potrebno je s oprezom pristupiti tom pojmu i provjeriti može li se starozavjetni Izrael smatrati nacijom, gledajući na moderni smisao te riječi. Stari zavjet rabi termin *ammim* što pojam etimološki ujedno znači srodstvo kao temelj jedinstva. Septuaginta (LXX) ga prevodi sa *laos* – narod. U grčkom prijevodu taj izraz znači *drugi narodi* uz jedan negativni aspekt govora o tome. Izraelovo razlikovanje od drugih naroda navodi nas na promišljanje o odnosu nacionalno – univerzalno. Napetost je između nacionalnih interesa i univerzalnih perspektiva, a ona ujedno obuhvaća sve narode svijeta.²²⁶ Govor o Pavlovom univerzalizmu (nema više Židov – Grk), otvara pitanje nacionalnosti u Starom zavjetu, gdje se pod „nacijom“ podrazumijeva ljude s istog teritorija, međusobno povezane jezikom, tradicijom, običajima i religijom i drugim poveznicama koje ih čine jednakima. „Nacija“ u biblijskom smislu ima drugačije značenje, stoga taj pojam služi razlikovanju vjernika koji vjeruju Bogu koji ih je stvorio i onih koji vjeruju drugim bogovima (usp. Dj 17,26-28). Potrebno je stoga s posebnom pažnjom pristupiti ovom pojmu i njegovim izvedenicama i tek tada vidjeti može li se i u kojoj mjeri starozavjetni Izrael smatrati nacijom, po modernom stilu razmišljanja.²²⁷ Stari zavjet koristi pojam „ammim“ kako bi označio narode, pri čemu je naglasak na međusobnom srodstvu kao temeljem jedinstva. „Am“ označava cjelokupni narod Božji, stoga ju septuaginta prevodi sa „laos“ što znači narod, a „goyim“ također označava narode u vidu političkih i socijalnih ustroja zajednica. Prema dosad rečenom o razlikovanju Izraela od drugih naroda, dolazimo do odnosa nacionalno – univerzalno i počinje napetost između brige za nacionalne interese i otvaranja univerzalnosti. Izrael kao „svijetlo narodima“ upućuje temelj za Izraelovosamorazumijevanje.²²⁸

U Novom zavjetu pitanje nacionalnosti s jedne strane ima sličnosti sa starozavjetnim značajkama. Novost će donijeti Isus Krist i svrhom svoga poslanja ističe „služenje“ te time najavljuje novo shvaćanje vlastitog utjecaja (usp. Mk, 10,42-45). Isus govori o novom hramu koji će biti svetište za sve narode (usp. Mk 11,17). Ipak, Novi zavjet donosi kvalitativnu razliku: potrebna je samo vjera i krštenje da bi se moglo ući među

²²⁶ Usp. ČATIĆ Ivica, *Crkva – novo društvo usred starog imperija*, Glas koncila, Zagreb, 2016., str. 295–348.

²²⁷ Usp. isto, 264-266.

²²⁸ Usp. isto, 265-268.

narod Božji. Za pripadnike drugih nacija nije nužno obrezanje i vršenje Zakona da bi ušli u židovsku zajednicu (usp. Dj 15). Prema Krstiteljevom izrazu, Bog iz bilo koga može podići djecu Abrahamovu.²²⁹ Pokušaj da se riješi zavrzlama starozavjetnih izoštrjenih situacija između univerzalnog i nacionalnog, izazvat će oštre reakcije. Pavao je imao dvostruki nacionalni status i na taj način izrazio se kao građanin Rimskog Carstva (usp. Dj 22,25-28) dok je u biološkom i u duhovnom smislu pripadao Izabranom narodu (usp. Dj 21, 39). Objavom Isusa Krista formirat će se Pavlovo mišljenje u događaju pred Damaskom (usp. Dj 9,1-22). Objava koju je Pavao primio imala je univerzalno postignuće, a to je: „*da u Kristu Isusu na pogane dođe blagoslov Abrahamov: da Obećanje, Duha, primimo po vjeri ili poganstva* (Gal 3,14) i po tome i pogani imaju pristup među ukućanima po vjeri (Gal 6,10). Pavao sve krštenike bilo iz židovstva naziva „Izrael Božji“ (Gal 4,5). Pavao ukazuje na jednakost po nacionalnoj, religioznoj, društvenoj spolnoj osnovi jer od sada su „*Jedan u Kristu*“ (usp. Gal 3,28).²³⁰

Pavao kada govori o društvenom pitanju misli i na odnos *rob – slobodnjak*. Ropstvo je prožimalo društvenu arhitekturu Rimskoga Imperija i bio je njegov sastavni element oko čega se u ono vrijeme nije moglo raspravljati, dok je danas to moguće. Članovi pojedinih Pavlovih zajednica bila je vezana uz ropstvo i zbog toga su svi osjećali strah, ali Pavao ih poziva da ne budu zabrinuti (usp. 1 Kor 7,21).²³¹ Gledajući na društveni status: „*nema više: rob – slobodnjak*“ Pavao u poslanici Filemonu svom prijatelju savjetuje da odbjeglog roba primi: „*ne kao roba, nego više od roba, kao brata ljubljenoga, osobito meni, a koliko više tebi i po tijelu i po Gospodinu*“ (Flm 16). Toliko snažnoj Božjoj milosti, Pavao se nije mogao oduprijeti.²³²

Pavao je u Poslanici Filemonu zatražio Onezimovo oslobođenje koje se može shvatiti kao zahtjev upućen suborcu Arhipu. Stanje koje je opisano iziskuje čitanje Poslanice u Filemonovoj kućnoj Crkvi, koji je Pavlov ljubljani suradnik. Naime, nakon ovoga može se reći da je naslovnik Arhip, a kuća u kojoj je čitana Poslanica, Filemonova, stoga Pavlov spis

²²⁹ Usp. ČATIĆ Ivica, *Crkva – novo društvo usred starog imperija*, 269-270.

²³⁰ Usp. isto, 269-272.

²³¹ Usp. isto, 333-334.

²³² Usp. TOMIĆ Celestin, *Počeci Crkve, Pavao – apostol naroda*, 34-35.

ima razloga.²³³ Uobičajena pretpostavka jest ta da je naslovnik Filemon, a ujedno i vlasnik roba Onezima. Filemon je ujedno i središnji lik poslanice te glavni Pavlov suradnik u Kolosima. To je pismo crkveno-apostolsko.²³⁴ Onezima se smatralo robom – bjeguncem, a u to vrijeme takvima, ako bi bili uhićeni su slijedile velike i teške kazne. O Onezimovom ostanku kod Pavla i zbog toga mogućim zakonskim kaznama u Poslanici se ne govori. Sljedeća je pretpostavka o *amicusdomini* (gospodarov prijatelj) po kojoj je Onezim onaj koji bježi tražeći zaštitnika koji bi mu pomogao da se vrati i da prođe bezbolno bez kazne. Zapravo je Onezim onaj koji od Pavla traži da ga zagovara i zaštititi.²³⁵ Pavao je imao poseban osjećaj za ropstvo i mišljenje da se nije dovoljno zalagao za ukidanje ropstva nije istinita, jer ako pogledamo na današnju situaciju u svijetu to je jednako kao kada bismo rekli da se danas prigovara radnicima što zavise o poslodavcima. Pavao ne raspravlja, nego želi stvoriti bratstvo među svima (usp. Flm 16).²³⁶

Pogled na ženu u grčko – rimskom svijetu i židovstvu bio je na temelju Aristotelove antropologije. Kako je gledao na robove koji su pod vlasništvom gospodara, tako promatra i žene bićima koja nemaju puno prava i autoritet koji bi joj omogućio da vlada. Kod Pavla je to ipak drugačije i u Galaćanima ima obrnutu sliku o ženi jer sam priznaje svoju slabost i poistovjećuje se s ženom trudnicom, tj. majkom (usp. Gal 4,19). Svojim proglasom u krsnoj formuli izražava odnos između muškaraca i žena. S jedne strane uzdiže ženu na poziciju ravnopravnosti, a s druge strane zahtjeva od muškaraca da svu prednost koju su imali pred ženom, napuste i hode jednako. Kroz ovo Pavao želi reći da se oni razlikuju u biološkom, ali da njihov odnos treba biti ravnopravan kao *muško – žensko*.²³⁷

²³³ Usp. VIDOVIĆ Marinko, *Pavlovski spisi*, 240-241.

²³⁴ Usp. isto, 241.

²³⁵ Usp. VIDOVIĆ Marinko, *Pavlovski spisi*, 243-244.

²³⁶ Usp. isto, 244-245.

²³⁷ Usp. ČATIĆ Ivica, *Crkva – novo društvo usred staroga imperija.*, 338-341.

3.2. Posljedice za život Crkve

Mnogi povjesničari prepoznaju tri dimenzije Pavlova djelovanja: njegov religiozni život i institucije bile su povezane s drugim dimenzijama kao što su politička, etnička i mnoge druge. Za vrijeme Židovske zajednice vladala su socioekonomska pitanja koja su neodvojiva od religioznih pitanja. Tu vidimo da se raspravljalo o socijalnim stanjima, ekonomiji i njezinom napretku te religiji koja to sve prožima. Formativni judaizam bio je prisutan, a označavao je razvoj židovstva polovicom 1. st. U razvoju Izraelove religije rabi se općeniti izraz židovstvo poradi raznolikosti koja je obilježavala židovska društva i zajednice u dijaspori tijekom stoljeća. Kršćanstvo je bilo kao zasebna cjelina, za razliku od židovstva. Tek pred jeruzalemski sabor pojavljuje se termin „*kršćanin*“ (usp. Dj 11,26). Kršćanske zajednice, koje su nastale u Antiohiji sirijskoj i tijekom prvog misijskoga putovanja su bile sastavljene većinom od obraćenih pogana.²³⁸ Pojedine kršćanske zajednice sastavljene su od obraćenih pogana, napose one za vrijeme Pavlova i Barnabina prvoga misijskoga putovanja. Profesor Čatić, u svojoj knjizi navodi da su kršćanske zajednice nastavci Izraelove povijesti i njezino ispunjenje. Zbog toga Pavlove crkvene zajednice nisu trebale biti zasebne bez dodira s društvenim okolišem kojim su bile okružene. Pavao je poticao na otvoreni odnos prema pozitivnim vrijednostima vanjskog okruženja. U Pavlovim zajednicama nadiđena je strukturiranost svijetakrsnom formulom iz poslanice Galaćanima 3,28: „*Nema više ni Židov – Grk, nema više rob – slobodnjak, nema više muško – žensko! Svi ste vi jedan u Kristu Isusu.*“²³⁹ Ovdje je jasan identitet Crkve kao zajednice Isusovih učenika. Pavlove su zajednice u sebi imale različite nacionalnosti i kulture i poništile su razliku između robova i slobodnjaka i uvele novi način ekonomskih odnosa. Mnogo su novoga pokazale grčko-rimskim običajima i vrijednostima koje su im bile temelj. Komunitarna svijest pracrkvene zajednice ima za svoj orijentir redak koji smo maločas spomenuli. Budući da je prikazao novi tijek društvenog djelovanja, sve krštene

²³⁸ Usp. ČATIĆ Ivica, *Crkva – novo društvo usred staroga imperija.*, 259-260.

²³⁹ Usp. isto, 259-260.

promatra jednakima u Isusu Kristu, ni po čemu različitima.²⁴⁰ Danas je popularno promišljati o Pavlovom djelovanju i riječima o suvremenoj politici, identitetu, univerzalnosti, diskriminaciji i manjinama u društvu. Pavlova želja živjeti i prakticirati univerzalizam, kojim će oplemenjivati lice Crkve, ogleda se i u drugim segmentima njegovog djelovanja. Kako mu se ukazao Uskrsli poručio je poganima da ako se obrežu, Krist im ništa neće koristiti, stoga je donio crkvenu dimenziju krštenja. Pavao se borio za slobodu krštenih pogana u Crkvi tako što nije dopustio konzervativnim kršćanima Jeruzalema da obrežu Tita (usp. Gal 2,3-5).²⁴¹ Pavao tako i slučaj blagovanja mesa žrtvovanog idolima naglašava zbog toga što želi ukazati na to da čovjek nije sam i ne može biti odgovoran samo za sebe, nego mora pogledati i na svoga brata. On dopušta poganima kupovati meso na tržnici i jesti ga ukoliko nije riječ o mesu žrtvovanom idolima i ukoliko tim činom druge ne sablažnjuju. Postavlja načelo u 1 Kor 8,13 : „*Ako jelo sablažnjava brata mog, ne, neću jesti mesa do vijeka, da brata svoga ne sablaznim*“.²⁴² Meso žrtvovano idolima za kršćane je potpuno nebitno kako nam i u 1 Kor 8,5 piše: „*Nema idola na svijetu i nema Boga do Jednoga*“. Pavao je uistinu životom i riječju naučavao i nastojao oko Božjeg nauma „*da se svi ljudi spase i dođu dospoznanja istine*“ (1 Tim 2,4). To se očituje i u činjenici da obraćenicima ne nameće jaram židovskog zakona, nego traži samo krštenje kao preduvjet za mogućnost života po Duhu i pritjelovljenje Kristu.²⁴³ Nastojao je oko navještaja i svoga poslanja poimanjem Evanđelja. „*Bijah Židovima Židov, da Židove steknem; onima pod Zakonom, kao da sam pod Zakonom – premda ja nisam pod Zakonom – da one pod Zakonom steknem; onima bez Zakona, kao da sam bez zakona – premda nisam bez Božjeg zakona, nego u kristovu Zakonu – da steknem i one bez Zakona; bijah nejakima nejak da nejake steknem. Svima bijah sve da pošto – poto neke spasim. A sve činim poradi evanđelja da bih i ja bio suzajedničar u njemu*“ (1 Kor 9,20-23).²⁴⁴ „U bitnome jedinstvo, u nebitnom sloboda, u svemu ljubav.“²⁴⁵

²⁴⁰ Usp. ČATIĆ Ivica, *Crkva – novo društvo usred staroga imperija.*, 257–263.

²⁴¹ Usp. ZOVKIĆ Mato, „U jednom duhu svi smo u jedno tijelo kršteni, bilo Židovi, bilo Grci“, u: *Biblija danas*, 3, 2008., str. 20.

²⁴² Usp. TOMIĆ Celestin, *Počeci Crkve, Pavao – apostol naroda*, 150.

²⁴³ Usp. ČATIĆ Ivica, *Pavlovo propovijedanje*, u: *Diacovensia* 27(2010.)III., str. 477. – 481.

²⁴⁴ Usp. VIDOVIĆ Marinko, *Pavlovski spisi*, 54.

²⁴⁵ Izreka koja se pripisuje sv. Augustinu, a prvi ju je upotrijebio njemački luteranski teolog Peter Meiderlin u 17.st.)

3.3. Filozofski aspekt Pavlova pojma univerzalnosti

S Pavlom je došlo do snažnog loma u Isusovu naučavanju i taj lom osvjetljuje kršćansko utemeljenje. Stoga, iskaz: „Krist je uskrsnuo“ izuzet je od opreke između univerzalnog i partikularnog. To znači da se pavlovski lom ne oslanja na proizvodnju neke univerzalnosti, nego se on odnosi na jednu jedinu točku zakona univerzalnosti općenito. Upravo zato je to „teorijski“ lom pri čemu se „teorijsko“ ne dovodi u opreku s „praktičnim“, već s realnim. Pavao je prvi teoretičar univerzalnoga, pa se na njega može gledati i kao na filozofa.²⁴⁶ Pavao kada govori o kristološkom aspektu, onda želi ukazati na antiohijski doprinos za razvoj Kristologije. Stoga, postoji jedno stajalište, koje može utemeljiti antiohijski doprinos za razvoj Kristologije, a to je stajalište univerzalizma, koje je tipično za antiohijsku teologiju. Stajalište univerzalizma utjecalo je pod raznim gledištima na Kristologiju s obzirom na spasenjsku ulogu Sina, na univerzalnu vladavinu u poslanju, na posredništvo sveukupne stvorene stvarnosti te na cjelokupnu Isusovu otkupiteljsku (spasenjsku) smrt.²⁴⁷

Pavao je svoje propovijedanje započinjao u sinagogama, a zbog svog verbalnog sporazumijevanja autor Badiou ga naziva političarom. Smatra ga prorokom, filozofom i apostolom jer filozof zna vječne istine, prorok razumije smisao nadolazećega, a apostol ne znaništa.²⁴⁸ U poglavlju o ljubavi kao univerzalnoj moći, Badiou govori o starozavjetnoj afirmaciji ljubavi prema bližnjima koja se očituje u Pavlovim promišljanjima zbog vjere koju on zahtijeva. Subjekt podupire univerzalnost, a univerzalno je samo ono što opstoji kao „imanentna iznimka“. Ljubav utemeljuje vjernost događaju – Kristu, a da je suprotno bio bi to šuplji subjektivizam u kojem istina nema snagu da bude upućena svima.²⁴⁹ Ono univerzalno koje se u crkvenoj zajednici kao takvo konkretiziralo, nije bila dakle Crkva, već u Evanđelju djelatni Krist.²⁵⁰

²⁴⁶ Usp. BADIOU Alain, *Sveti Pavao, utemeljenje univerzalizma*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2016., str. 147 – 148.

²⁴⁷ Usp. BECKER Jurgen, *PaulusDerApostel der Volker*, MohrSiebeck UTB, Tübingen, 2014., str. 117.

²⁴⁸ Usp. BADIOU Alain, *Sveti Pavao, utemeljenje univerzalizma*, u: *Politička misao*, XLV, (2008), br. 3-4, str. 322.

²⁴⁹ Usp. BADIOU Alain, *Sveti Pavao, utemeljenje univerzalizma*, 323.

²⁵⁰ Usp. BECKERJurgen, *PaulusDerApostel der Volker*, 449.

ZAKLJUČAK

Naša današnja slika o tome što se dogodilo kod Damaska uvjetovana je onim što nam je Luka zapisao u Djelima apostolskim na način da je ponavljanjem izvještaja iznio svoj doživljaj viđenja toga događaja, te Pavlovim izvještajem u poslanici Galaćanima. Analizom tekstova Djela apostolskih donijeli smo činjenice o Pavlovom susretu s Uskrslim, njegovom pozivu, djelovanju, misijskim putovanjima i univerzalnom poslanju.

Kako smo u samome radu istaknuli, Pavao je bio osporavan, odbacivan kao nitko drugi u Pracrkvi. Cijeloga života ga je pratila teška nit njegove prošlosti i neugodna činjenica da je bi progonitelj Crkve. Zahvaljujući Božjem pozivu, neočekivanom pozivu ujedno, koji ga je zaskočio na putu u Damask, Pavao je postao Kristov apostol i sluga. Pavao je dokazao svoje apostolstvo utemeljenjem Crkava i susretom s Gospodinom na putu u Damask. Dokaz njegova apostolskog rada jesu utemeljene Crkve.

U svemu izrečenome, dobivamo dojam da je u svemu tome najvažniji Pavlov odnos prema Isusu Kristu u čije ime on sve i čini. Bez tog osobnog odnosa sa Kristom, njegovo djelo je neshvatljivo. Pavao je jako dobro znao da u svom životu treba prvo iskusiti križ kako bi na kraju bio dionik slave Uskrsloga. Tako i mi moramo nositi svoj križ i prolaziti kroz vlastite životne borbe i patnje te na kraju doći pred Boga i postati dionici Njegove slave. Kao narod Božji mi smo vidljivo otajstvo Crkve i zajedno s Kristom i u odnosu s njim postat ćemo dionici Njegove slave. Božja milost ne briše Božju pravednosti, ne isključuju se međusobno, jer jedno bez drugoga nije zamislivo. Bog je milostiv, a to i vidimo u Pavlovom životnom pozivu.

U Pracrkvi je bio prihvaćen, ali neshvaćen, od jednih slavljen, a od drugih osporavan kao i njegove poslanice koje su ujedno i najstariji dio Novoga zavjeta. Pavlova velika mudrost nikad nije bila dovođena u pitanje, ali njegov radikalna način života u službi evanđelja nikad nije u većoj mjeri istican u Crkvi kao ideal koji bi trebalo nasljedovati. Crkva ga nije odbacila, ali ga je prilagodila vremenu, stavljajući na mjesto njegova

stvarnog života i djelovanja, sliku velikoga sveca, koja zapravo na ništa ne obvezuje. Zbog zajedničkog blagdana s Petrom, Pavao je u liturgiji Crkve ostao u sjeni apostolskog prvaka. No Crkva se ipak u kriznim vremenima vraćala Pavlovoj teološkoj misli i u njoj tražila nadahnuća za svoju obnovu. Potvrda Pavlove teologije očitovala se na drugom vatikanskom Koncilu, pa se i Dekret o misijskoj djelatnosti i uredba o Crkvi u modernom svijetu temelje na Pavlovoj ekleziologiji.

Bibliografija

- ALEXANDER Loveday, „Acts“, u: BARTON J. – MUDDIMAN J. (urr.), *TheOxfordBibleCommentary*, OxfordUniversityPress, New York 2001.
- BADIOU Alain, *Sveti Pavao, utemeljenje univerzalizma*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2016.
- BADIOU Alain, *Sveti Pavao, utemeljenje univerzalizma*, u: *Politička misao*, XLV, (2008), br. 3-4
- BEA A., *Lik i misao Pavla apostola i drugi vatikanski sabor*, Bačka duhovna oblast, Subotica, 1968.
- BECKER J., *PaulusDerApostel der Volker*, MohrSiebeck UTB, Tübingen, 2014.
- BENKOVIĆ A., *Sv. Pavao, apostol*, Ordinarijat Vrhbosanski, Teslić, 1942.
- BOROVIĆ P., *Biblijski priručnik*, Dobra vest, Zagreb – Beograd, 1991.
- BOŠNJAKOVIĆ J., *Kreativnost kao izvor radosti u životu sv. Pavla*, u: Apostolu naroda. Zbornik radova svećenika studenata Papinskog hrvatskog zavoda sv. Jeronima o sv. Pavlu u njegovu jubileju, Papinski hrvatski zavod svetog Jeronima, Rim, 2009.,
- BROWN R. E., *Uvod u Novi zavjet*, KS, Zagreb, 2008.
- BURIĆ V., *Sveti Pavao kao pisac*, KS, Zagreb, 2009.
- COLE R.,A., *Tumačenje Pavlove poslanice Galaćanima*, DV, Novi Sad, 1986.
- DILLON Richard J., „Djela apostolska“, u: HARRINGTON D. J. – VIVANO B. V. i dr. (urr), *Komentar evanđelja i Djela apostolskih*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 1997.
- ČATIĆ I., *Crkva – novo društvo usred starog imperija*, Glas Koncila, Zagreb, 2016.
- ČATIĆ I., *Pavlovo propovijedanje*, u: *Diacovensia* 27(2010.)III., str. 477. – 481.
- ČATIĆ I., *Povijesni kontekst Pavlova života i djela apostolska – skripta za internu upotrebu studenata*, Đakovo, 2007.

- ĆURIĆ T., *Božja ludost mudrija je od ljudi i Božja slabost jača je od ljudi*, u: Apostolu naroda, Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima, Rim, 2009
- DUGALIĆ V., *Ispuniti zakon Kristov*, u: Vjesnik (3) Đakovo, 2008.
- DUGANDŽIĆ I., *Biblijska teologija Novoga zavjeta*, KS, Zagreb, 2004.
- DUGANDŽIĆ I., *Bog- sve u svemu*, KS, Zagreb, 1996.,
- DUGANDŽIĆ I., *Obraćanje sv. Pavla, Prvo misijsko putovanje i apostolski sabor*, u Kateheza (1), Zagreb, 1996.
- DUGANDŽIĆ I., *Pavao, svjedok i apostol Isusa Krista*, KS, Zagreb, 2002.
- GNILKA J., *Teologija Novoga Zavjeta*, KS, Zagreb, 1999
- HOLZNER J., *Pavao*, Verbum, Split 2008.
- KLIESCH K., *Djela apostolska*, KS, Zagreb, 1993.
- LEE ASH A., *Djela apostolska, dobra vest*, Novi Sad, 1986.
- MACDONALD W., *Komentar Novoga Zavjeta*, Euro liber, Zagreb, 1999.
- MANDAC, Marijan, *Krst i euharistija u novozavjetnoj i otačkoj predaji*, KS – Služba Božja, Zagreb – Split, 2016.
- NOVAK K., *Pavlov model komunikacije: Ja od Gospodina primih što vam predadoh*, u: Apostolu naroda, Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima, Rim, 2009.
- PAPINSKA BIBLIJSKA KOMISIJA, *Nadahnuće i istina Svetog Pisma*, KS, Zagreb, 2016.
- REBIĆ A., „*U tebi će biti blagoslovljeni svi narodi*“, KS, Zagreb, 2011.
- SCHNEIDER, Gerhard, *Apostelgeschichte 9,1 – 28,31*, HerdersTheologischerKommentarzumNeuen Testament, Herder, Freiburg im Breisgau 1982.,
- TOMIĆ C., *Počeci Crkve, Pavao – apostol naroda*, Provincijalat hrvatskih franjevaca konventualaca, Zagreb, 1995.

TOMIĆ M., *Pavao - sluga i svjedok Isusa Krista*, u: Vjesnik(3), Đakovo, 2008.

VIDOVIĆ M., PETRUŠIĆ H., *Pavlova antiimperijalistička „politika“ evanđelja kao izazov i korektiv današnjice*, Služba Božja 55, (1.), 2015

VIDOVIĆ M., *Pavlovski spisi*, CuS, Split, 2007.

VIDOVIĆ M., *Vrednote kršćanske novozavjetne poruke*, Cus, Split, 2007.

ZOVKIĆ M., „U jednom duhu svi smo u jedno tijelo kršteni, bilo Židovi, bilo Grci“, u: *Biblija danas*, 3, 2008.

Djela apostolska, u: Enciklopedijski biblijski priručnik, prir. Pat i David Alexander, KS, Zagreb, 2011., str. 648.

<http://sveto-pismo.net/2017/02/19/dj-15-i-imperativnost-ekumenskog-djelovanja/>,